

XXIII. ÉVFOLYAM.

1—2. SZÁM.

1934

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

214833
2111

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

Kovács

HUSZONHARMADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1934.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Oldal
Horváth János: Újabb költészetünk világnézeti válsága	1
Bajza József: „Bankó leánya“-nak nyugatmagyarországi horvát változata	9

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Tolnai Vilmos: Báró de Manx és Münchhausen	21
Oravecz Ödön: Jókai Mór „Új földesúr“-ának egy epizódforrása	25

BÍRÁLATOK.

Pintér Jenő: Magyar Irodalomtörténetének VI. kötete. — Huszti József: Janus Pannonius. — Váth János: Magyar katolikus szépirodalom. — Sólyom Jenő: Luther és Magyarország. — Horváth Lehel: Gyulai Pál magyar irodalomtörténete. — Dénes Clarissa: A rajz kialakulása irodalmunkban. — Bíró Dénes: Tolnai Lajos. — Hack Alfréd: Boileau a magyar irodalomban. — Jolan Gedeon: La fortune intellectuelle de Verlaine. — Puder Sándor: Szépirodalom és orvostudomány. — Soproni Kath. Almanach 1933—34. — A Kisfaludy Irodalmi Kör két kiadványa. — Szimon Béla: Kisfaludy Sándor irói köre. — Benkő Katalin: A két királygyermekről szóló magyar balladák. — Steiner Lenke: Ágai Adolf. — Ifj. Erdélyi László: Ilugo Károly élete és művei. — Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI—XVII. században

	27
--	----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	37
II. Hírlapok	42

FIGYELŐ.

Irodalmi tárgyú előadások a budapesti studióban. — Elhunytak. — Társasági ügyek. — Új könyvek

	44
--	----

A folyóirat évenként négy füzetben jelenik meg.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA
PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI
BAROS GYULA.

HUSZONHARMADIK ÉVFOLYAM.
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
BUDAPEST, 1934.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1934-ben.

I. Tisztviselők.

Elnök: Pintér Jenő. — Alelnök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. — Titkár: Alszeghy Zsolt. — Szerkesztő: Baros Gyula. — Jegyző: Brisits Frigyes. — Pénztáros: Oberle József. — Ellenőr: Perényi József.

II. Tiszteleti tagok.

† Id. Szinnyei József. — † Szilády Aron. — † Beöthy Zsolt. — Pintér Jenő. — † Négyesy László. — Badics Ferenc.

III. Választmányi tagok.

Agárdi László. — Angyal Dávid. — Ágner Lajos. — Badics Ferenc. — Bajza József. — Baranyai Zoltán. — Bán Aladár. — Bánhegyi Jób. — Bir-kás Géza. — Bitay Árpád. — Bodor Aladár. — Császár Elemér. — Császár Ernő. — Czapáry László. — Dengl János. — Farkas Gyula. — Főris Mik-lós. — Futó Jenő. — Galamb Sándor. — Gálos Rezső. — Gulyás József. — Gulyás Pál. — Gyomlay László. — György Lajos. — Gyulai Ágost. — Haj-nóczy Iván. — Halász László. — Hankiss János. — Havas István. — Hor-váth Béla. — Horváth Cyrill. — Horváth János. — Imre Sándor. — Karde-ván Károly. — Kardos Albert. — Keményfy János. — Kerecsényi Dezső. — Kéký Lajos. — Kisparti János. — Klemm Antal. — Kocsis Lénárd. — Kor-pás Ferenc. — Kozocsa Sándor. — Kőmives Kolos. — Kőrös Endre. — Kristóf György. — Kürti Menyhért. — Lám Frigyes. — Leffler Béla. — Lengyel Miklós. — Madai Gyula. — Madzsar Imre. — Marczinkó Ferenc. — Melich János. — Mitrovics Gyula. — Mixich Lajos. — Morvay Győző. — Nagy Sándor. — Pais Dezső. — Pap Károly. — Papp Ferenc. — Pekár Gyula. — Petri Mór. — Pitroff Pál. — Prónai Lajos. — Radó Antal. — Rad-ványi Kálmán. — Sik Sándor. — Solymossy Sándor. — Szabó István Andor. — Szemkő Aladár. — Szinger Kornél. — Szinnyei Ferenc. — Szira Béla. — Szomolányi József. — Thienemann Tivadar. — Timár Kálmán. — Tordai Anyos. — Travník Jenő. — Vajthó László. — Vargha Damján. — Ványi Ferenc. — Várdai Béla. — Vikár Béla. — Voinovich Géza. — Wer-ner Adolf. — Zolnai Béla. — Zoltvány Irén. — Zsigmond Ferenc.

IV. Alapító tagok.

Alszeghy Zsolt. — Ágner Lajos. — Baranyai Zoltán. — Baros Gyula. — Festetich Kristóf gr. — Gálos Rezső. — Halász László. — Horváth János. — Krompaszky Miksa. — Leffler Béla. — Légrády Ottó. — Líber Béla. — Miháلكovics Elemérné. — Morvay Győző. — Murarik Antal. — Óvári Ferenc.

— Pintér Jenő. — Radó Antal. — Radvánszky Kálmán br. — Schuschny Aurél.
— Stockholmi Magyar Társaság. — Szinger Kornél. — Vargha Damján. —
Vargha Zoltán. — Vikár Béla. — Vizota Alajos. — Vizota Gyula. —
Zlinszky Aladár. — Zoltvány Irén.

V. Rendes tagok és előfizetők.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése 23. évében, 1934-ben, 468 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag: 2, alapító tag: 29, rendes tag: 241, előfizető: 196.

A folyóirat 700 példányban jelent meg. Ebből évnegyedenként 468 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek; 54 példányt a Bibliográfiai Központnak; 22 példányt az államtól előírt iskoláknak és közművelődési intézményeknek; 46 példányt ment szét cserepéldány gyanánt a 110 példány került könyvtárosi forgalomba.

VI. A Társaság folyóirata.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1) vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17).

VII. A Társaság eddigi tisztviselői.

Elnökök: — Beöthy Zsolt (1911—1921). — Négyesy László (1921—1933). — Pintér Jenő (1933—).

Alelnökök: — Négyesy László (1911—1921). — Szász Károly (1911—). — Dézsi Lajos (1911—1932). — Zoltvány Irén (1911—1932). — Vizota Gyula (1921—). — Tolnai Vilmos (1933—). — Zlinszky Aladár (1933—).

Titkárok: — Horváth János (1911—1918). — Vizota Gyula (1918—1921). — Alszeghy Zsolt (1921—).

Szerkesztők: — Pintér Jenő (1911—1914). — Baros Gyula (1914—1916). — Pintér Jenő (1916—1933). — Baros Gyula (1933—).

Jegyzők: — Kéky Lajos (1911—1918). — Zolnai Béla (1918—1921). — Brisits Frigyes (1921—).

Pénztárosok: — Ágner Lajos (1911—1925). — Oberle József (1925—).

Ellenőr: — Perényi József (1925—).

TARTALOM.

Tanulmányok.	Oldal
Alszeghy Zsolt: Titkári jelentés	53
Bajza József: „Bankó leányá“-nak nyugatmagyarországi horvát változata	9
Balanyi György: Katona József mint történetíró	113
Fest Sándor: A Foreign Quarterly Review értekezése a magyar irodalomról	125
Horváth János: Újabb költészetünk világnézeti válsága	1
Kerecsényi Dezső: Humanizmusunk helyzetképe Mátyás után és Mohács előtt	59
Kristóf György: Magyar irodalmi hatások a román irodalomban	75
Perényi József: Harsányi Kálmán színművei	188
Pintér Jenő: Elnöki megnyitó beszéd	49
Szinnyei Ferenc: Humoristáink a Bach-korszakban	177

Kiseb közlemények.

Fest Sándor: Byroni reminiscenciák Eötvös J. báró „Végrendelet“-ében	81
Morvay Győző: Az ember tragédiája és a koponyatan	80
Morvay Győző: Madách Imre ismeretlen leveléből	132
Oravecz Ödön: Jókai Mór „Új földesur“-ának egy epizódforrása	25
Patonay Sándor: Adatok Komjáthy Jenő életéhez	201
Szabó T. Attila: Egy XVI. századi énekszerzőnk nevééről	130
Szirák Ferenc: Dickens-hatás egy Jókai-regényben	134
Tolnai Vilmos: Báró de Manx és Münchhausen	21
Tolnai Vilmos: Madách szövegei	198

Bírálatok.

A bécsi gyűjteményekből Magyarországnak jutott tárgyak kiállítása a Magyar Nemzeti Múzeumban	152
A Kisfaludy Irodalmi Kör két kiadványa	34
A magyar gazdasági irodalom első századainak könyvészete. (1505—1805)	152
A Nagykőrösi Arany János-Társaság Évkönyve	89
A Pápai Jókai-Kör Évkönyve az 1929—1933. évekről	91
Arany széptani jegyzetei	205
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XII. Vándorgyűlésének Emlékkönyve ..	149
Arokháti Béla: Szenczi Molnár Albert és a genfi zsoldárok zenei ritmusa	153
Baránszky-Jób László: A stíluselmélet új útjai	157
Benkő Katalin Pirokska: A két királygyermekről szóló magyar népballadák	35
Berzeviczy-émlékkönyv	204
Birkás Géza: La Hongrie vue par un savant français en 1918	154
Biró Dénes: Tolnai Lajos	32
Braunecker Margit: Nagyszombat mint irodalmi központ	211
Clauser Mihály: A Zrínyiasz sorsa	212
Császár Elemér-émlékkönyv	204
Demeter Alice: Tóth Árpád költészete	208
Dengl János: A kereskedelmi szakoktatás szolgálatában	153

	Oldal
Dénes Clarissa: A rajz kialakulása irodalmunkban	31
Dobó Sándor: Népszínművek dalai	213
Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI—XVII. században	36
Dormuth Árpád: A Vörösmarty-család multja Fehér megyében és Szé- kefehérvárott a XVIII. és XIX. században	145
Drasenovich Mária: Zrínyi Miklós könyvjegyzetei	150
Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére	87
Emlékkönyv Kuncz Jenő hetvenedik születésnapjára	90
Erdélyi László: Hugo Károly élete és művei	35
Farkas Gyula: A magyar irodalom története	83
Gaál István: A természetrajongó Gárdonyi	209
Gál János: Nyelvi és irodalmi régiségeink syllabusa	150
Gárdonyi Géza: Aranymorzsák	210
Gedeon Jolán: La fortune intellectuelle de Verlaine	32
Gombos Andor: A magyar népszínmű története	91
Hack Alfréd: Boileau a magyar irodalomban	32
Halmi Bódog: Írói arcképek	89
Hankiss János két tanulmánya	153
Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, Virrasztó!	84
Három akadémiai emlékbeszéd	147
Horváth Lehel: Gyulai Pál magyar irodalomtörténete	31
Husztai József: Janus Pannonius	29
Irodalomtörténeti tárgyú értekezések az 1933/34. évi középiskolai Érte- sítőtkben	156
Jelentés a kalocsai növendékpapság Szent Agoston-Egyletének 1932—33. évi működéséről	153
Kecskés Pál: A bölcelet története főbb vonásaiban	214
Két doktori értekezés	152
Kopcsányi Jánosné: Kopcsányi Márton ferencrendi szerzetes életrajza ..	212
Kozocsa Sándor: Esztétikai szempontok a mai magyar irodalmi kritikában ..	213
Kristóf György Istoria Limbii si Literaturii Maghiare	214
Kutassy János: Váth János	92
Madách Imre levelezéséből	88
Mándi Mártha: Váradi Antal	213
Móra Ferenc önéletrajzi munkája	146
M. T. Akadémiai Almanach MCMXXXIII-ra	151
Nyakas Sarolta: Az első pécsi nyomda története	155
Pehm József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora	211
Pelle Erzsébet: Michel Csokonai et la littérature française	214
Pest-Buda irodalmi élete 1780—1930	151
Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete	27
Puder Sándor: Szépirodalom és orvostudomány	33
Riedl Frigyes: Madách	89
Rónay György: Katolikus verses zsolttárfordítások a XIX. században ..	210
Solt S. Andor: A magyar dráma színpadi műfordításainak kialakulása a XIX. század első harmadában	92

	Oldal
Soproni Katolikus Almanach, 1933—34	33
Sólyom Jenő: Luther és Magyarország	31
Steiner Lenke: Agai Adolf	35
Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet	138
Szimon Béla: Kisfaludy Sándor írói köre	34
Tóth Emőke: Voltaire Henriade-ja és a magyar irodalom	92
Újabb rávilágítások Arany egyéniségére	206
Une femme de lettres du second Empire: La comtesse Julie Apraxin ..	154
Váth János: Magyar katolikus szépirodalom	30
Zsoldos Jenő: A felvilágosodás német-zsidó írói és a magyar irodalom..	155

Folyóiratok szemléje.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Anatólia, Pintér Jenő)	37, 93, 159, 217
--	------------------

Figyelő.

A Kazinczy-érem kitüntetettjei	102
A M. T. Akadémia új tagjai és kitüntetettjei	168
A Zrínyiász életéhez	102
Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács	169
Badics Ferenc	168
Császár Elemér	228
Felhúnytak	47, 105, 170
Gozsdu Elek halálához	102
Hibaigazítás	176, 234
Irodalmi tárgyú előadások a budapesti Studióban	44, 105, 168
Janus Pannonius-émlékünnep Társaságunkban	229
Magyar irodalomtörténeti vonatkozású előadások egyetemeinken ...	104, 229
Magyar Miatyánk	168
Négyesy László síremléke	228
Társasági ügyek	47, 107, 233
Új könyvek	48, 109, 172, 233
Inhalt der selbständigen Artikel	235

Újabb költészetünk világnézeti válsága.*

Írta: HORVÁTH JÁNOS.

A Reviczkytől megkezdett úton haladt tovább Komjáthy Jenő. Átvette Reviczky pesszimizmusát, de rosszul érezte magát benne. Cselekvő és gyönyörvágó új egyénisége már pályája első, sötétlítő szakaszában megmutatkozott. Nemcsak a pesszimizmustól vígasztalannak mutogatott földiség, de maga a sötét pápaszem is terhére volt. Honvágyat érzett tulajdon sejtett hazájába, valami Eszmehonba, Istenországba. Kelletlen volt neki az örökös rosszalás, szomorúság és sopánkodás, kelletlen az akaratbűnítő tagadás, mely megfoszt az érzelmeinkkel való egyetértésnek s az élet javallásának szabadságától. Az ő líraisága nem zsugorogni és alkalmazkodni, hanem parancsolni, uralkodni vágyott s boldog kielégültségben — „kéjben“ — égni és elégni.

Lelke vágyaiból kiszötte lassanként saját eszmerendszerét, s korábbi filozófiája ínséges, levegőtlen zárkájából átköltözött egy maga-álmodta tágas, világos, új palotába. Elbúcsúzott Reviczkytől, az „eszmék csüggetegjétől“, a „lemondás bajnokától“, el Schopenhauertől, a „világbölestől“, e másik „dicső előképétől“, nem tagadva meg „igazságait“, de tisztelettel bejelentve, hogy ő immár új utat tör s új dalokba kezdett lelkesedve.

Felszabadulásában különféle hatások támogatták. Egyik sem annyira, mint a Petőfié, kinek bátor, önhatalmú líraisága kezdettől fogva táplálta rokonösztöneit. Dacban, akaratkultuszban, s ami fejlődése újabb szakaszának voltaképeni sugalmazója: tettvágyban, kétségkívül rokonjellem vele. Költői átfejlődése mintha egészen a Petőfié hasonlatosságára menne, kinek egykori világgyűlölete világmegváltó eszményiséggé tisztult ki. Rajongó „új dalait“ olvasva, csakugyan az az érzésünk, mintha egy Petőfi-silhouette szenvedélyes mozdulatait látnók valahal az űrben, a „szabadság és szerelem őshazájában“, az

* E tanulmány első, Reviczky Gyuláról szóló része a Károlyi Árpád tiszteletére kiadott emlékkönyvben jelent meg.

Istenországban, hol ez ikereszmék, földiségtől nem korlátozva, fogalmi tisztaságban élnek világukat. Tettvágy c. verse — még mottóját is Petőfiből véve — a költőapostoli gondolatot fejti ki. Máskor az álmában is bilincseket tördelő Petőfit visszhangozza. Jósólgatja s türelmetlenül várja ő is azt a „nagy szép időt“, az elkövetkezendő diadalt. Az az ő ideje lesz! Viharnak képzelel ő is, melytől megreszketnek a gyávák, de melyben ő ujjongva fogja üdvözölni tulajdon elemét. Ha filozófiai költészetében forradalmi lelkület, vezérkedés, győzelemlátomások, üdvözítő halálbarohanások jelenségeivel találkozunk: jusson eszünkbe, hogy mindez az „eszneharc“ a tyrtaeusi Petőfi fellegképe, Petőfi költői mozdulatainak jelképszerű átlehellése a bölcselmi költészet árnyékvilágába. De a Tündérálom, a September végén, a Honfidal, az Itt van az ősz, a Szép napkeletnek, s Petőfi sok más költeménye is hagyott reminiszcenciászerű nyomokat verseiben. Könnyen felfedezi, aki utánajár.

Új világnézetét (filozófiáját) részben az ő elvonásra hajlamos gondolkodása szűrte le a Petőfiével tetézt saját egyéniségéből, részben más gondolkodók rendszereiből hasonlította magához. Nietzsche példájára mintegy létformájává tette meg a személyi korlátlanságot, akarat és önérzet Übermensch-i szertelenségét. Ezzel filozófiája és költészete egyik pillérét, az alanyit, szinte az öntistenítés képtelen magaslataiba suhasztotta fel. A valót azonban, a körülötte létező tárgyi valóságot nemlétezővé nem tehetette; oly értelmezést adott tehát neki, amely személye túlnövesztésének legjobban megfelelt. Spinoza pantheizmusa volt ebben útmutatója, mely szerint egyedüli szubsztancia az Isten, s minden egyéb: a természet, a jelenségek, maga az egyéni lét is: csak tüneményei ez egyetlen lényeknek. *Csuk-én* tehát a Petőfi—Nietzschei alanyi oldalon, *csak-Isten* a Spinozai tárgyian. Az én-vallás rajongója nem riadhatott vissza alany és tárgy merész azonosításától, jobban mondva a kettő Spinozai rangjának felcserélésétől: az én-istenség vég-gondolatától. Ezzel levonta a „zsenítan“ végső következtéseit.

A tömeggel el nem vehető zseni társtalauságának s egy alacsonyrendű világhoz kötöttségének tudata tette szomorú és felemás költővé Reviczkyt. Komjáthy megoldásában a zseni nem „társtalan“, hanem társat nem is tűrő, egyetlen létező s nem kötve van a tárgyi világhoz, hanem ura, lelke annak. Ő az isteni erő és hatalom, ő a természet, ő az emberiség, övé az

egész élet. Eltűnt a szomorúság: az én korlátlan urasága, élet-birtokló hatalma, az „örök élet“ ujjongó önélménye lépett a helyébe. Reviczky nem oldotta meg a bagot: tétova vergődött korlátlan igények és a valóság sziklafala között. Komjáthy kitalált egy szemfényvesztő (az ő szemét csakugyan elkápráztató) megoldást: a tapasztalati valóságot önmaga tárgyi tüneményévé alázta s korlátlan igényeit gondolatban, képzeletben, az öntudat függetlenített világában élte ki korláttalanul. Tett azonban engedményt a cáfoló valóságnak. Isten-volta, élet-urasága itt, e földi életben még csak bizonyos tudat és lelkesítő hit, megvalósulását azonban a haláltól várja: istenülése a halálban kezdődik, a halálban „hal át“ a végtelen életbe, a halál által válik az élet urává.

Senki sem hiszi, hogy Komjáthy Jenő, nyitravármegyei szeneci polgári iskolai tanár, istennek képzelte volna magát; de igenis költői ihlete az abszolút akarat lelki élményében, valamely képleges isten-éhuényben tombolta ki magát, a cselekvő-képességnek legfelső fokig, a mindenhatóságig felesigázott képzelgéseiben. Mindez nem is áll olyan messze a „vates“, az „est deus in nobis“, a „sugallat“, a „teremtő“ képzelet, az „isteni küldetés“ rég ismeretes ókori s azóta közkeletű álláspontjától, csak teljesebb, teljes benne az illúzió, az „ámulás“, mint Csokonai mondáná. Csokonai is tud oly pillanatait a költőnek, „Midőn teremt új dolgokat, A senmiből világokat“. Kölesey „istenülése“, Petőfinek említett „költő-apostoli“ felfogása (Isten lángoszlopoknak rendelé a költőket, stb.), Reviczky lappangó vagy nyíltabb Jézus-rokonulásai hasonló jelenségek; az utóbbiak ösztönzők is lehettek Komjáthy számára. Mily könnyen áll nála a végső következtetések levonása, látni *Magdaléna* c. verséből is, melyben a bibliai téma párhuzamát habozás nélkül elfogadva, egyenest a Messiás helyére áll, vigasztalva a nőt, hogy elviszi magával az égbe, Atyja házába. Tudvalevő egyébként, hogy a műveltségnek minden újabb fejlődménye igyekszik magára öltetni a megelőzőnek, melytől elvált, méltóságjelvényeit, eltulajdonítani nimbuszát: így a profán műveltség a vallását. Mind a korábbi „nemzeti“, mind ez újabb „főzőfiai“ világnézet bizonyos „szentségre“ tart igényt, „religiózus“ érzelmekkel tekint eszményére, s megsértését „profanizálásnak“ minősíti. Költészetünkben Reviczkyvel indult a kultusznak a *személy* számára igénylése, világi területen vallási méltósággal (Jézus!) rokonítása magának; teljes határozottsággal haladt tovább e profán eltulajdonításban Komjáthy, a maga személyes

pantheizmusával. Petőfi felfogása a költő isteni küldetéséről még a vallás alapján állt, emezek profánsága maga telepszik be a vallás szentélyébe.

A mondottak által enyhítve nevezhetjük „isten-élménynek“ Komjáthy új filozófiáját s jelölhetjük ki most már költészetbeli magatartása néhány jellemző változatát.

*

Nem valamely lépésről-lépésre haladó, szakszerű filozófiai gondolkodás, hanem lírai szükséglet találtatta meg vele új világnézetét. Bizonyos belső nyugtalanság után mintegy varázsütésre nyílt meg a szeme s látta meg a káprázató valót: önnön lelkét, az „istenlakta házat“. *Egyszerre* c. költeménye e tekintetben a legvilágosabb: „Egyszerre, egy varázsütésre Megnyílt a szívem tiszta mélye És benne megnyilatkozik Egy szédítőn mélységes ég;“ — egyszerre, egy nagy pillanatban, egy dicső tudatban átfogta önmagát magában, s megpillantá Istent: „S hol egymást metszi két világ, Két szem egymás mélyébe lát“, belevetette magát a szent egység, a boldog összesség örök gyönyörforgatagába.

Ez az önmagán és a csodás nagy pillanaton való álmélkodás az ő első jellemzetes lírai kiállása. Ott van tehát már születésénél ez új költészetnek a „kinyilatkoztatás“ emlékképe, meg a váratlan s annál nagyobb gyönyör, vagy — mint nevezni szereti — „kój“ érzete: az „üdvözülés“ mása. Petőfiben sem példátlan ily varázslatos rátalálás Istenre, hitre, rendszerint a szerelem lélektisztító hatása alatt (Válasz kedvesem levelére; Szép napkeletnek). De az imént jellemzett lírai csoda Komjáthy sajátja. Viszont Ady Isten-látásai nem mindenestül függetlenek tőle.

Csodált újdonságában való bemutatkozása a következő jellemző mozdulat. A szellem-fölény páthoszával nyit ránk s emberfölttiséget hirdet ki, mint utóbb Ady a maga magyarfelettségét vagy kísérteties különöségeit szokta (Góg és Magóg fia; A Halál rokona; Sem utóda, sem boldog őse, stb.). Rendszerint korábbi énjével állítja szembe az újat; jelzi, mi volt s mivé lett: mi most. Vagyis újra meg újra kiélvezi átmenetnélküli, varázslatos átalakulása gyönyörét. Tegnap még gyermek, szolga, bűnös: ma messiás, világ világa, világot nemző gondolat, a végtelen lét tiszta telje (Újjászületés). Figyelmet érdemelnek enemű verseiben az egykori mivoltára való visszapillantások. Ezek szerint neki, az istenülésre, fényre, csodára

kiszemelt embernek előélete csupa rejtély, az öntudat mélyén a maga nagy pillanatára várakozó ismeretlenség volt:

Ki fény vagyok, homályban éitem,
Világ elől elrejtezem;
Nagy, ismeretlen messzeségben
Magányosan lobogtam én. (*A homályból.*)

Önmagának ez a rejtélyes eltávolítása, egykori lappangó, kitörésre váró állapotában való szemlélése, melyre minden átmenet és magyarázat nélkül következik elemi erővel kitörő mai megnyilatkozása („De mostan szívem szerteárad, Gátját szakítva szétömlő”): egyik legnagyobb következményű lírai attitűdje Komjáthynek. Ady kísérteties ön-szimbolumaiban lehetetlen fel nem ismerni költőnk ihlető hatását. Nemcsak a „lidérces messzefény” utal reá vissza, hanem még világosabban Ady első igazi szimbolista ön-szemlélete, a Vízión a lápon. Ady éppen e kitörés előtti, rejtélyes, fenyegető mivoltában jeleníti meg magát: „*Vagyok* fény-ember ködbe búva” stb. Különböző bemutatkozó műfaj elődjét Petőfi ön-areképeiben kell látnunk, melyekben ő erkölcsi, jellembeli fölényével áll ki a világ elé. Híres, erélyes „átriadásai” (merengésből, korlátozottságból kedély és szenvedély féktelen szabadságába), s azon versei, melyekben pesszimizmusa alól való felszabadulását ünnepelve megtagadja korábbi sötét világnézetét (Mily szép a világ!): különösebben is megigézhettek Komjáthyt. Mult és jelen viszonyításának azonban van homlokegyenest ellenkező módja is. Petőfinek állandó gondja volt jellem-következetessége nyilvántartására: még egykori világgyűlöletébe is Júlia iránti szerelmét nézte bele utólag. Komjáthy is nem egyszer már a múltban-megvölt-nak állítja jelen énjét: ő akkor is örökké csak egy arcot nézett, egy mélységes, roppant szemet, a végtelen világszemet; már születésével kijelöltetett csodás szerepére: áldja is az órát, melyben született (a „fénynek ünnepe”: gyertyaszentelőkor), s a „boldog asszonyt”, aki szülte, a „malasztal teljest”. Szent a homály, amelyben élt; a hely, amelyen megállott.

Szeret oly képzeletbeli elhelyezkedésben mutatkozni, mely emberfölötti öntudatának megfelel: „a lét magasán” napfényes álmaival, „a lét Hóreb-hegyn” a Szellem istenének törvény-táblájaként, várva, hogy ráírja parancsait. Tudja, hogy „talány” másoknak, kivált a „hitetleneknek”. Ezeknek még titokzatosabb módon mutatkozik be, a láthatatlanság fölényében: lába a föl-

dön jár, feje az étherbe ring; de a hitetlenek közül vajjon ki látta őt fényleni, ki hallotta üdvözülten zengeni? Ki látta őt pompafényben járni a tengeren (megint Jézus-kép!); ki látta lelkét, midőn a napba öltözött?

Ki látta színen változását,
Midőn a lélek elragadt?
Ez elesigázott, gyöngye testen
Ki látott nőni szárnyakat?

Ki látott engem tűzszekéren
Mint a profétát egykoron?
Illést se látta minden ember,
Csak az, ki lélekben rokon.

(Csak tartsatok.)

A bemutatkozás itt már szóban és képből Adyas titokzatoságok előhírnöke, sőt előképe.

Bemutatózó típusával sokban összefoly, mégis külön változatot képvisel az ujjongó öszemlélet, maga az „isten-élmény“ költeménycsoportja. Az újjászületett egyén önelvezése, az önmagából maga számára szerzett gyönyör és kéj e gazdag csoport lírai anyaga. Büszkén érzi új erejét, hatalmát; nincs többé lehetetlenség számára; új hangot ütött meg, melynek zenéje maga hatalom; már a nap tízes szekere rohan az örökkévaló életbe; „göröngylét“, részlet, látszat nem zavarja többé; ő a természetből s az belőle, áradnak szét az időben: létrejött bűvös egységeik; úr lett az időn, úr a téren; lelke önvilág, „tűlföldi lény“ tiszta láng, nincs vágya, csak gyönyöre, ő a szellemek királya, minden ő. S e gyönyör forrása az életuraságnak, az emberiséggel azonosult „Szent Egyéniség“ étellel, Istennel teltségének a tudata. Legfelső fokon, szinte paroxizmusig csigázva, talán *A koldus* c. verse hirdeti ebbeli öntudatát: ő az erő és fény; forrása, magva a létnek; övé a hatalom, az élet; belőle lett s érette minden; minden csak út és eszköz, ő a cél:

Ragyogjatok dicső világok,
Központra rohanó erők!

Keringjen, zengjen mind körülöm,
Bennem, belőlem és belém:
Központja lettem a világnak
S a teremtsenek élje én.

Az isteni életuraság e gyönyör-netovábbja legsajátabb velejárója az ő személyes panteizmusának. Találni hasonló átszellemülést Petőfi szerelmi költészetében (pl. Minek nevezzetek), politikai és forradalmi költeményeiben, de intézkedőbb, cselekvő módon s nem az ön-élmény efféle extázisában: „eszmegyönyör“-ben.

Mindhárom, eddig említett attitűdjével voltaképp az ő lelki

újjászületése egyetlen nagy ténye körül forgolódik: csodálja, csodáltatja és élvezi magát. De mint említettem, erős, Petőfies cselekvő vágy segítette filozófiai felszabadulásában. Ez az ösztöne munkál tovább egy csoport, harciasnak mondható versében. Mint valamely szabadságharc — „eszmeharc” — vezére toboroz, vezet rohamra milliókat, de nem látni, miféle ellenség ellen, mily végeél érdekében, s hogy mi szüksége neki seregre. Él, mindentudás, mindenhatóság, istenülés; máskor a múlt összetörése egy új világért, az emberiség kiszabadítása börtönéből s testvéri frigyben egyesítése, „új világ, új hit, új állam, új hon, új élet...”, új gyönyörök, új fény, új eszmék“ (*Szózat*), a jelszavai. Mindez csak eselekvőbb látszatú változata az ő testetlenül árjongó líraiságának, egyúttal Petőfihez való ösztönzerű hasonulásának betetőzése. Ilyes toborzási képzetek — Komjáthytól bizonyára függetlenül — Adynak is sajátjai, az újság, mindent-megújítás követelésével együtt. Úgy látszik, a „csak-én“-líra keresi effélékben a maga önző csonkasága kiegészítését, a közösséggel való szolidaritást, de azt is csak uralkodás, vezérkedés formájában.

Ennyit e különös költészet személyi oldaláról.

*

A másik oldalon, a tárgyán, nincs sok részleteznivalónk. Az „Életté“ szublimált nagy mindenség áll amott, várva kéjes birtokbavételét az Eszmét képviselő egyén által. Ez az élet örök, nem ismeri a halált; amit halálnak neveznek, az csak ebbe az életbe való áthalás; s ily értelemben a halál nagyszerűbb, felségesebb, mint az életnek nevezett földi létezés: az az ősi lényeg, a valódi lét: „Halál az élet, s élet a halál“. *Ennek* a halálnak újjongva hódol, a közértelmű halált tagadja; a „memento mori“ ellen élet-himnusz írt (Memento vivere!): „Véssétek a sírkeresztre: Emlékezzél az életre!“

Új szerzet, új fogadalom:
Nincs halál és nincs nyugalom!
Ezt rebejük reggel, este:
Emlékezzél az életre!

Az Élet, de a maga konkrét valóságában, éppoly egyetlen igazi „tárgya“ Ady költészetének, mint fogalmi elvontságában Komjáthynek, s szintűgy rokonítva van a halállal, mint emennél. De ami még közelebb vezet Adyhoz: a pantheista költő

viszonya a tárgyi világhoz, ennek tökéletes birtokbavétele általa: már kész szimbolikus koncepció; ez egész tárgyi világnak ő a lelke, ura, s e léleknek a tárgyi világ csak képleges mása, érzékelhető tüneménye, szállása, szimboluma. Az egész világ, az egész lét egy nagy szimbolum, mely az istenült lelket, a „szent Egyéniséget“ jelelti, láttatja. E filozófiai szimbolizmustól csak egy lépés már a stilisztikainak is mondhatóhoz, a különösebben Ady-féléhez, mikor ugyanis a költő a természet és világ konkrét részleteibe is lélekül költözik be, alkalmi szemléleteivel is azonosítja magát: a képet, a metafórákat is korlátlanul birtokába veszi.

Egy szót szerelni költészetéről, de csak a filozófiáinak, mellyel szinte összeolvad, új oldalról való megvilágítása végett. Mi neki a szerelem? Úr az időn, a szellemeken, a világon; életi cél, üdv, Isten, Ős Eleve, lényeg: vagyis ugyanaz, amivé magát istenítette a filozófiai szférában. S mi a szeretett nő? Fény, jószág, nap, élet, szépség, ideál: vagyis ugyanaz, amibe filozófiája szerint áthalni kíván, „ha lelke mély gyönyörbe szédül s magát istenülni érzi“. Ennyiből is látni: „isten-élménye“ a szerelmi gyönyör „égi mása“; filozófiai „áthalása az életbe, az élet-óceánba“, szerelni költészetének hasonló paradoxonaival — „beléd halok, benned élek“, „s leszünk egymásba halva boldogok“ — egytestvér. A „kélj“ az ő filozófiai lírájának mondhatni: vessző-paripája. *Kélj* c. verse felvilágcsíthat e „fogalomnak“ távoli erotikus gyökereiről is.

Hogy Ady életsovársága mennyire — de mennyivel földibb módon — erotikus ösztöniségű, arra immár csak utalnom is elég.

Komjáthy tehát megoldotta a maga módján azt a kérdést, melyet a vallástól és nemzeti kötöttségtől függetlenített világnézet tett fel a kizárólag önmagára hagyatkozó, nagy önbizalmú egyének: zseninek. Láttuk megoldását: e légvárat, melyből minden fogható valóság hiányzik. Fentmaradt ezek után a megoldásnak egy másik lehetősége, éppen a tulsó végleten, az anyagi világban: igenis korlátlanul kielégíteni korlátlan életigényünket itt a földön, a tapasztalati, az anyagi valóságban; ennek az életnek lenni urává, ezzel az élettel azonosulni; kiélni öntudatlan, nem filozofáló ösztöniséggel, mintegy élettani realitással az élet „kéljét“, gyönyörét. S ez lett Ady megkísérelt megoldása, az ösztönélet kísérlete, mely majd csak utólag, kudarcai közben és

nyomán adta fel neki a „filozófiai“ kérdést: mit is cselekedett, mi is történt övele voltakép?

Képzeljük el Komjáthy eszmei életuraságát alászállítva a földre, a mindennapi, a valóságos életbe, minden elméletből egyébként tabula rasát csinálva, magán kívül minden egyebet tagadva, s kifejezésben és formában is szakítva az előzményekkel: s előttünk áll Ady forradalma. A mondottakból azonban kitétszik, hogy voltak annak előzményei a házai költészetben, s Komjáthy Jenő fejlődéstörténeti jelentősége éppen abban áll, hogy Adyhoz vezet át.

„Bankó leányá“-nak nyugatmagyarországi horvát változata.

Írta: BAJZA JÓZSEF.

Maga a semptei névtelen megmondja, hogy széphistóriáját „horváltúl magyarra“ nem régen fordította.¹ Szilády Áron Ráskai Gáspár *Vitéz Franciscójához* írt jegyzeteiben megkezdte a horvát minta nyomozását.² Szegedy Rezső és Pável Ágoston egész sereg horvát változatot gyűjtöttek össze.³ A nyugatmagyarországi horvát változat azonban elkerülte figyelmüket, ámbár a nyugatmagyarországi horvát népköltészet érdemes gyűjtője, Kurelac Ferenc, immár 62 esztendeje kiadta.⁴

A verset Kurelac a negyvenes években Sopronudvardon (horvátul Mučindrof, németül Grossmutschen) jegyezte fel. A kis románe 48 nyolcszótagos rímtelen sorból áll. Ez a forma a délszláv népepikának nem a rendes formája, de elég gyakran előfordul. A románe első olvasásra is a hézagos előadás benyomását kelti, de töredezett voltában is értelmes. Pontos prózai fordításban így hangzik:

»Az ifjú királyfi öreget és fiatal táborba paranesol. Azt

¹ *Régi Magyar Költők Tára*, VIII. k. 1930, 173—178. és 465—468. I. Azaz a vers szövegéből nem következik az, hogy ő a fordító. Lehet, hogy csak a fordítás magyar átdolgozója.

² *Régi Magyar Költők Tára*, VI. k. 1896, 312. l.

³ Szegedy Rezső: *A „Béla király és Bankó leánya“ forrása*. Budapesti Szemle, 153. k. (1913), 404—422. I. Pável Ágoston: *A Bankó leányjáról szóló széphistória délszláv forrásai*. Egy. Philologiai Közlöny, 1913, 104—112. l.

⁴ Kurelac Fran: *Jačke*. Zagreb, 1871, LIV., 314., IV. l. 8°. Maga a horvát románe a 187—188. l.-on olvasható. Címe nincs.

az öreg atyát is, akinek kilenc leánya volt. A legidősebb Roza-linka, a legifjabb Vidovinka. Az öreg atya megijedt, mit tegyen most, merre menjen? Mondja neki a legfiatalabb leány, a szép ifjú Vidovinka: „Ne félj, öreg atyám, én foglak helyettesíteni. Vegyél mókus-lovat (t. i. fürgét, mint a mókus), szabj ruhát katona módra.“ Az öreg atya lovat vesz, ruhát szab katona módra. Vidovinka felül a lóra, katona öltözetet visel. Mikor a táborba ért, megnézi az ifjú királyfi, csodálkozik és nézi őt és mondja az ifjú királyfi: „Gyertek ide katonák valamennyien és a katonák kapitányai! Közöttünk van egy ifjú, szebb minden leánynál. Vezessük őt Új-Vásárra, hogy lássuk, nem leány-e? Vajjon elkerüli-e a selymet, puskát-lőport fog-e venni?“ A leány böles volt, böles és ravasz volt, hogy a selymet elkerülte, puskát és lőport vett. „Vezessük oda a Dunára, átússza-e a Dunát?“ Az ifjú királyfi a Duna partján, ám a leány a Duna közepén, az ifjú királyfi a Duna közepén, ám a leány a Duna túlsó oldalán. Felfedte selymes keblét, megmutatta a csípőjét (pokolzala ženska bedra). „Nézd csak, nézd csak, ifjú királyfi, íme leány vagyok.“ „Várj csak, várj csak, leányka, te leszel az én szerelmem.“ „Én meg nem leszek és nem leszek, elég próbára tettél engemet.“»

Széphistóriánk eddig ismert horvát változatai közül a jelen változat kétségtelenül a *Dunčić Romanija* címűhöz áll legközelebb, melyet Szegedy Rezső tárgyalt részletesen.⁵ Találkoznak abban, hogy a rendes népies három próba helyett csak kettő alá vetik a leányt, a két próba is azonos, a Dunán való versenyzés kifejezései is egyeznek. Lényeges eltérés a kettő között csak az, hogy Dunčić János kilenc fiával henceg, holott nincsenek fiai és hogy a fiatal királyfinak az atyja tanácsolhatja, milyen próbák alá vesse Romaniját. E mozzanatok azonban nem tartoznak szorosan a román cselekvényéhez. Mellőzésük nem megy az értelem rovására, így érthető elveszésük.

A *Dunčić Romaniját* 1859-ben a Veglia szigetén és a vele szemben fekvő szárazföldi Vinodolban jegyezték fel. A veglia-vinodoli gyűjtésben e történetnek még két változata található meg. Ezek a nyugatmagyarországitól távolabb állanak. Egyelőre csak annyiban érdekelnek bennünket, hogy románcunk hősnőjé-

⁵ *Hrvatske narode pjesme što se pjeraju po Istri i Kvarnerskih otocih.* Trst 1879, XVII. sz. (Különnyomat a Naša Slogából.)

nek, Vidovinkának, a nevét magyarázzák meg. Az egyikben az apát Vidnak, a másikban Vidoviének hívják.⁶

Egy sopronudvardi és egy veglia-vinodoli népvers e feltűnő találkozására könnyen megmagyarázható. A nyugatmagyarországi horvátok túlnyomó részben ma is ugyanazt a nyelvjárást, az úgynevezett čakavštínát, beszélik, amelyet a veglia-vinodoli horvátok is beszélnek. 1522—1579 között valóban az akkor čakavštínát beszélő területekről költöztek be, amit a történeti adatokon kívül számos máig kimutatható kulturális kapcsolat igazol.⁷ Bankó leányának valamennyi eddig ismert változatát oly területen jegyezték fel, mely čakavštínát beszél, vagy legalább is a XVI. században a török hódítás következtében beállott nyelvjárási eltolódásokig čakavštínát beszélt, még a szerb és a bosnyák földre helyezett változatokat is, úgyhogy a Bankó leányát, ha tárgya nemzetközi is, a délszláv népköltészetben belül speciális ça-horvát történetnek kell minősítenünk. A ça-horvát terület meg nagyjában összeesik a középkori Croatia és Dalmátia területével.⁸

A čakavštínán belül Vegliához és a Vinodolhoz fűződik szorosabban a mi románkunk és úgy látszik az egész tárgy. Erre utalnak a Vidovinka, Vid és Vidovié nevek is. Vegliának és Vinodolnak urai hosszú századokon át a Frangepánok voltak. A Vid névvel e hatalmas horvát dinasztia-családban a XII. és XIII. században négy nemzedéken át találkozunk. IV. Vid és unokatestvére Škinela között a Frangepán-terület két részre szakadt. A két ágat azután Vidoviének, illetőleg Škineliének hívták. Az 1432-ben elhalt Frangepán IV. Miklós horvát-dalmát bán kilenc fiút és egy leányt hagyott maga után.⁹ A veglia-vinodoli változatok a kilenc fiút és a kilenc leányt emlegetik, azt a nyugatmagyarországi és a magyar széphistória is.

A Frangepánok története adja meg a kulcsot a nyugatmagyarországi románk egyetlen homályos helyének magyará-

⁶ L. az idézett gyűjtemény II. és III. számú versét.

⁷ Nem érezzük feladatunknak, hogy a kérdéssel itt bővebben foglalkozzunk. Magyarul írtak erről: Mohl Adolf: *Horvátok bevándorlása 1533-ban*. 1915; Werdenich Endre: *A kelénpataki műekönyv* (Győri Szemle, 1932, 196—200. 1.); Bajza József: *A nyugatmagyarországi horvátok* (Magyar Szemle, 1933 dec.).

⁸ A Cetinától, Sanától és Unától nyugatra, a Szávától és Kulpától délre eső horvát területek. De a tengerparton e határoktól délre is voltak ça-nyelvű vidékek.

⁹ L. Klaić Vjekoslav: *Krčki knezovi*, 1901, 100., 163., 219. l. és U. a. *Povjest Hrvata* sv. II, dio II., 116. l.

zatához is. A selyem-puskapróbára Újvásárra (v. Nove Sajme) vezetik Vidovinkát. Hogy Újvásár alatt Kurelac és két recitátora valami helységet értettek, az világos a helyesírásból. Dun-čič Romaniját boltba vezetik, más változatokban e próba a piacon, vagy a vásáron történik. Ez a fejlődés érthető. De miért megy Vidovinka „új” vásárra? Újvásár nevű hely nincs Nyugatmagyarországon.¹⁰ De nincs-e az ó-hazában? 1480-ban Magyar Balázs, majd a velenceiek elfoglalják a Frangepánok ősi fészket, Veglia szigetét. Ez oly nagy benyomást tett a horvátokra, hogy Magyar Balázsról még kétszáz év múlva is készülnek horvát versek. A Frangepánok erre Vinodol székhelyére, Noviba, teszik át központjukat. 1493-ban a modruši püspök is oda helyezi székhelyét. Novi kereskedelmileg is fontos hely lesz, melynek négy piaca van.¹¹ Abban az időben tehát, mikor a nyugatmagyarországi horvátok elhagyták az új hazát, Novi igen fontos hely volt. A Frangepán-történettel valahogyan összefüggő románe hősnőjét tehát e próbára Novi piacára, Novi vásárára vezetik. Novi annyit tesz, mint „új”. Később elhomályosult Novi emléke és lett Novi vásárából Újvásár.

Ez okoskodás helyességét megerősíti két más változat. Egy muzulmán változat szerint Pejmana, a hősnő atyja, Dizdar aga, Noviban vagy Novigrádban lakik. Miután Stambulból hazamenet a leány a Drinán kelt át, ez a Novigrád valahol Boszniában keresendő, amint ezt különben a vers is mondja. Ča-nyelvetterületen feküdt az Una partján, Kostajnica közelében, egy Novigrad, melynek eleste (1556) végzetes csapás volt Horvátországra és a nyugatmagyarországi horvátok egy csoportjának az ó-hazából való elvándorlását is okozta.¹² Dizdar aga azonban csak egy kései népének jóvoltából került ide. Hiszen ő a cattarói öbölben fekvő Novigradnak volt az utolsó török parancsnoka, mely vár 1687-ben esett el. A népénekest az nem zavarja, hogy a cattarói öbölből ezek szerint a Drinán át kell Stambulba utazni. A Novi vagy Novigrad helynév annyira összeforrott a

¹⁰ Schwartz Elemér (*A nyugatmagyarországi német helységnerek*, II. kiadás, 169. l.) ugyan tud két Neumarktról, de ezek egyikét sem hívják, sem magyarul, sem horvátul Újvásárnak.

¹¹ L. Klaić: *Povjest Hrvata*, Sv. III., dio I., 1911, 4., 35., 38. l. és u. a. *Krčki knezovi*, 1901, 34–55. l.

¹² Ujević Mate: *Gradišćanski Hrovati*, Zagreb, 1933, 9. l. Magát a verset l. Bogišić V.: *Narodne pjesme*, knj. I., 1878, 260–264. l. (Glasnik srpskog učeničkog društva, II. odel, knj. X).

románcsal, hogy a népénekesek aszerint, hogy melyik Noviról vagy Novigradról tudnak, abba helyezik a cselekvényt. A másik változat az, melyben Kraljević Marko huga lesz a hősnő. Ez nem szerb változat, mert a Közép-Dalmáciában fekvő Makarskán jegyezték fel. A népénekesek ráfogta a történetet Kraljević Markora, de láthatólag nem ismeri jól Marko viselt dolgait. Nem tudja Marko várának a nevét, nem tudja, hogy Marko császára a török szultán. Marko huga nyole évig küzd e császár szolgálatában a — Rigómezőn! Az ismert próbára itt Novi Pazarba viszik a leányt. Onnan egyenesen bevágtat Marko várába. Ez Prilep volna, mely onnan légvonalban mintegy kétszáz kilométerre fekszik. Világos, hogy csak a Novi helynév miatt került az énekbe Novi Pazar.¹³

A magyar széphistória szerencséskezű felfedezője töprengett a kérdésem, hogy került a horvát minta Semptére, a Vág mellé. 1569-ben vette Thurzó Elek feleségül Zrinyi Miklós leányát. Sempte Thurzó-birtok volt. Az esküvő alkalmával horvát vitézek kerülhettek Semptére. Így hallhatta a magyar költő a horvát eredetit.¹⁴ E feltevés megállhat ugyan, de a nyugatmagyarországi románc ismerete után nincs rá szükségünk. Tudjuk ugyanis, hogy a ça-horvátok eljutottak a Felvidékre és Morvaországba is. Serédi Gáspár senkvicai uradalma volt a felvidéki horvátság központja.¹⁵ A legrégebb nyugatmagyarországi horvát írók egyike, Senquicay Pál (1610—1679) is oda való volt.¹⁶ 1565—1579 között zajlott le a marchmezei, a morvaországi és a felvidéki horvát település.¹⁷ A morva nikolsburgi járás három községében és a pozsonymegyei Horvátgurában és Dévényújfalun, ma is élnek horvátok. Eredetileg Pozsony, Nagyszombat és Szakolea között egész sereg horvát telep volt,¹⁸ úgyhogy Semptét valósággal körülfojták a horvát telepek. Hogy a semptei névtelen ilyen módon jutott a horvát eredetihez, bizonyítja az a tény, amire

¹³ Bosanac Stjepan: *Junačke pjesme*, II. k., 1897, 138—141., 406—407. l. Megjegyzendő, hogy a kiadó Novi Pazar nevét kis betűvel szedette. Novi Pazar annyit tesz, mint „Újvásár”. Bosanac látva az ének földrajzi abszurditását, a kis betűkkel segíteni akart a derék népénekésen.

¹⁴ *Századok*, 1884, 677. l.

¹⁵ Hóman—Szekfű: *Magyar Történet*, V. k., 82., 83., 88. l.

¹⁶ Szedenich File: *Naši pišci*, 1912, 71—72. l.

¹⁷ Ujević Mate: *Gradišćanski Hrvati*, 1933, 9. l.

¹⁸ L. Husek Jan cikkét a *Zbornik radova III. kongresa slavenskih geografa*. (Beograd, 1933.) 215—217. l.

már Szilády is utalt, hogy a tárgy egy feldolgozása megvan a morváknál is.¹⁹

De kimutatható-e valami tényleges kapcsolat a nyugatmagyarországi horvát románe és a magyar széphistória szövege között? A széphistória 1570-ben jegyeztetett fel, a horvát románe csak háromszáz év múlva. E háromszáz év nem mult el nyom nélkül a horvát szöveg felett. Feltűnő a nevek elveszése, a hősnőé kivételével. Vannak azonban ennél kézzelfoghatóbb találkozások is a két vers között. A magyar széphistória egy krónikás bevezetés után (1–4. sor) negyvennégy soron át (5–48.) gondolatról-gondolatra követi a horvát románe 1–34. sorát (táborbaszólítás, a leány vállalkozása, készülése és táborbaérkezése, a király kételkedése, a selyempuskapróba). A különbség csak az, hogy a magyar szöveg részletezőbb, áradozóbb. Valószínűleg valaha a horvát szöveg is bővebb volt. Miután a következő két igen jellegzetes sor minden más horvát változatban megvan, megvolt eredetileg a nyugatmagyarországiban is:

Te szép tekintésed leány módra vagyon,
Te járásod neked férfi módra vagyon.

A nyugatmagyarországi változatban ezután rögtön az úszási próba jön, míg a magyar széphistóriában három más próba: a célbalövés, a kőhajítás és a versenyfutás. A horvát románe utolsó sorában a leány azt mondja a királyfinak: elég próba alá vetettél. Ez az elég több lesz kettőnél és a népmesei hagyomány is legalább három próbát kíván. A magyar széphistória említett próbái különféle horvát változatokban megtalálhatók. Ez valószínűvé teszi, hogy eredetileg megvoltak a nyugatmagyarországiban is, bár ennek ellentmond az, hogy a Dunčič Romanijában sincsenek meg. Feltűnő, hogy a magyar széphistória az orsófegyverpróbára 16 sort, a céllövésre 8 sort, a kődobásra és a versenyfutásra 4–4 sort, az ivási versenyre 20 sort szentel. Az említett három próba, úgy látszik, már csak lerövidült formában szerepelt a horvát mintában. A magyar széphistória megőrizte őket, a horvát románe a lerövidült s ezért érdektelen pró-

¹⁹ *Régi Magyar Költők Tára*, VI. k., 312. l., Wenzig József: *Westlawischer Märchenschatz*, III. Ausgabe, 1870. A vers címe: *Das herzhafte Mädchen* (228–229. l.). Az ötvensoros versben egyetlen név sincs. A háborúba hitt paraszt helyett legkisebb lánya vonul be huszárruhában. Megveri a törököt és a császár fia elveszi.

bákat utóbb, az ó-hazában és nyugatmagyarországon egyaránt elejtette.

A versenyívás egyetlen horvát változatban sincs meg. Ez a semptei névtelen találmánya lesz. Valószínűvé teszi ezt a feltevést az a körülmény, hogy itt egyszerre kiesik a magyar költő a naiv mesélő-stílusból és latinus műveltségét elárulva arról beszéli, hogy „Bacchus istennek áldozni kezdenek”. Lehet különben, hogy a horvát népénekes adta az ivási verseny eszméjét. Novi ugyanis a Vinodol főhelye. Vinodol annyit tesz, mint bor völgye.

A magyar széphistóriában most a fürdési próba jön, mely elől Bankó leánya az apja várára tört ellenség ürügye alatt megszökik. Ez a próba hiányzik a nyugatmagyarországi románcból, de több horvát változatban megvan. Az egyik veglia-vinodoli változatban (*Sultanija*) a fürdési próba kombinálódik a versenyúszással lett versenyfutással és a Dunán való átkeléssel. Ha tekintetbe vesszük, hogy a horvát románc 48 sorából 34 esik az előzményekre és az első próbára, alig kételkedhetünk abban, hogy a románcnak az a része, mely az első próba után történt eseményeket tárgyalja, mai formájában hiányos. Nem lesz tehát alaptalan az a feltevésünk, hogy valamilyen formában eredetileg ez a próba is megvolt versünkben.

Feltűnő, hogy valamennyi horvát változatban, melyben megvan a folyón való átkelés és az ezzel kapcsolatban való önleplezés, amennyiben a folyó megvan nevezve, egy eset kivételével, mindig a Dunáról van szó. A Dunát emlegetik a veglia-vinodoli változatok is, pedig onnan a Duna igazán messze van. Amint a ragúzai drámák, ha a cselekvényt valami fantasztikusan szép és hatalmas városba akarják tenni, a budai királyi várat választják ki, ugyanígy járt el a tengerparti horvát népénekes a sohasem látott Dunával, a középkori hatalmas magyar királyság főfolyójával. A horvát népénekes az Adria kis horvát folyóit ismerte és a Dunát ezeknél háromszor-négyszer szélesebbnek képzelte. Így beszélhetnek hősei egyik partról a másikra és láthatja a király a tulsó partról az önleplezést. A nyugatmagyarországi változat énekese is megtartotta ezt a veglia-vinodoli elképzelést, pedig ő ismerhette a Dunát. Ennek magyarázatánál figyelembe kell vennünk a népköltés konzervatív jellegét s azt a körülményt, hogy Sopronudvard viszonylag távol van a Dunától, végül azt, hogy a Dunán való átúszást igen hangzatos és plasztikus sorok írták le, melyek éppen ezért dacoltak az idővel és a tényekkel:

Mlad kraljičac skraj Dunoja,
A divojka srid Dunaja,
Mlad kraljičac srid Dunaja,
A divojka prik Dunaja.

A semptei névtelent ilyen szempontok nem kötötték és a Dunát is jól ismerte. Bankó leányát tehát szép, könnyű gályába ülteti, a gálya megy a Duna vizének aláfolyásában. Mikor a leleplezés megtörténik, a király és kísérete nagy, szép sajkán sietnek a leány után, de nem érik utol, mert oly gyorsan megy a gálya a jó Duna mentében, mint a láthatatlan sebes szél futása. Bankó leánya eszerint nem kel át a Dunán, semmi sem árulja el, hogy a gálya messzire úszna a parttól. A semptei névtelen összhangba hozta a valóságot a széphistória elbeszélésével.

Az önelleplezés, a király szerelmi ajánlata és felsülése egyezik a nyugatmagyarországi románcban és a magyar széphistóriában. A széphistória végső jelenete, melyben a vén Bankó „nagy fen hahottával nevet vala“ leánya kalandjain, hiányzik minden horvát változatból. De néhány változatban számonkérlik a leánytól, hogy nem vesztette el erényét. Ez megvan az egyik vegliavinodoli változatban is (*Sultanija*). A semptei névtelen mintájában ez a jelenet talán még megvolt és ezt alakította át, mindenestre öletesen, míg a horvát románcban, mint lényegtelen, az eredeti jelenet utóbb elveszett. Eredeti a széphistória krónikás befejezése.

Végeredmény: a magyar széphistória első harmada pontosan követi a nyugatmagyarországi horvát románcot, a további kétharmadában is sok kapcsolatot mutatható ki, három századnyi távolság ellenére. Bebizonyítottunk tehát, hogy a semptei névtelen horvát mintája a nyugatmagyarországi románc őse volt.

Már a széphistória felfedezője foglalkozott azzal a kérdéssel, miként történt a horvát minta megmagyarosítása, a történetnek magyar környezetbe való áttétele. Ő is és utána minden későbbi kutató, a széphistória Béla királyában IV. Bélát sejtí. Szegedy Rezső utalt rá, hogy az illyrizmus egyébként magyar-ellenes költői ismételtlen foglalkoztak IV. Béla személyével, állítólagos horvát népmondák alapján.²⁰ Ehhez, hozzátehetem, hogy Šenoa Ágost még 1881-ben is feldolgoz egy IV. Bélára vonatkozó népregét (*Šljivari*) és Šenoa e románca máig közkedveltségnek örvend horvát testvéreinknél. IV. Béla király, valamint testvér-

²⁰ *Budapesti Szemle*, 158. k., 416. 1.

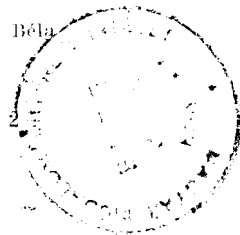
öcese Kálmán, a leghorvátabb Árpádházi herceg, igen népszerűek voltak Horvátországban és életük ismételten a legszorosabb kapcsolatban állott Horvátország sorsával. IV. Béla 1220—1226 között mint ifjabb király állott Horvátország élén, Kálmán herceg 1226—1241 között. A tatárjáráskor Béla király a babenbergi kísérlet után Zágrábba menekült, Kálmán herceget meg hű horvátjai, halálos sebével a muhi csata után, Čazmára szállították és ott helyezték örök nyugalomra. IV. Béla azután Trauba menekült, ahol emlékére egy, a tengerből kiemelkedő sziklahátat, ahol állítólag családostul lakott, máig Kraljev škuljnak (Scoglio di rè) neveznek. Spalatóban alussza örök álmát két kis Árpádházi hercegnő, Margit és Katalin, akik atyjuknak, Béla királynak, trauai bujdosása alatt haltak meg. A visszavonuló tatárokat a horvát Frangepánok verték tönkre Grobnik mezején. A Frangepánok kísérték vissza a nagy királyt Buda várába. A tatár veszedelem elmúltával a király a horvátokat elhalmozta kitiüntetésekkel. Akkor lett szabad királyi várossá Szlavónia fővárosa, Zágráb.²¹ A minden jel szerint nem kis műveltséggel bíró semptei névtelen Thuróczyból és Bonfiniből tudta ezeket.²²

De voltak a semptei névtelennek más okai is, hogy széphistóriáját IV. Béla udvarába tegye. A tatárjárás a török veszedelem beálltával, hogy úgy mondjuk, népszerűvé lett Magyarországon. A tatárjárás gyors lezajlásából merítették őseink reményt, hogy a török uralom sem fog örökké tartani. Egy évvel a Bankó leánya után írta meg Temesvári János a maga krónikáját „A Béla királyról, mint jöttek be a tatárok és elpusztították mind egész Magyarországot“, megmondva azt is, miért foglalkozik e tárggyal. A magyarokat bűneik miatt sujtotta az Isten a tatárjárással, amint most a török dülással. Vonják le ebből olvasói a tanulságot.²³ Azután meg volt egy kísérlet is a semptei névtelen előtt, mely egy nemzetközi tárgyú széphistóriát, mely horvát közvetítéssel érkezett hozzánk, IV. Béla korába tette. Ez Ráskai Gáspár széphistóriája, a *Vitéz Francisco* (1552).

²¹ Klaić: *Krčki knezovi*, 92—94. l.

²² A Frangepánok Vidović- és Škinelić-ágra való szakadása is IV. Béla uralkodása alatt történt.

²³ Kiadva: *Régi Magyar Költők Tára*, VIII. k., 178—200 l.

A két széphistória között van bizonyos tartalmi kapcsolat is. Mindkettőben férfiruhába öltözött nő játsza a főszerepet.²⁴

A Béla király idejébe való beállítást a semptei névtelen ügyesen oldotta meg. Meglepő történeti érzékkel IV. Béla korában történt események, akkor szerepelt személyek emlegetésével a korhúség illúzióját kelti az olvasóban. Egyetlen anakronizmus van a széphistóriában, ez azonban láthatólag tudatos. Bankó leánya a fürdési próba elől azzal a fülletéssel bujik ki, hogy apja várát törökök (!) és tatárok támadták meg. A semptei névtelen ezzel jelzi, hogy a leány elbeszélése kitalálás.

A semptei névtelennel korhúségre való törekvéjét kell szem előtt tartanunk, ha a széphistória két homályos pontját akarjuk megmagyarázni: kik azok a szentelt vitézek? És ki az a Bankó?

A szentelt vitézeket illetően a legkézenfekvőbb válasz az volna, hogy ezek a kericsztesek. Ez azonban nem lehet így, számuk miatt. A széphistória négyszer is beszél számukról, egyszer százhetvenhetet mond, háromszor hetvenhetet és ötvenegyet. (Ez mutatja, hogy a ránkmaradt fogalmazvány még nem volt végleges szöveg.) A semptei névtelent a vele való tüzetes foglalkozás alapján uagyon tanult és tudatos költőnek tartom. Éppen ezért meg vagyok győződve, hogy ezeket a számokat nem találta ki, hanem vette őket valahonnan. Lehet, ha a számok farrását megtaláljuk, ez új fényt fog vetni az egész széphistóriára. A vers előadása szerint ezek a szentelt vitézek rangban a főurak után következnek és a király udvari vitézeinek látszanak. De az udvari vitézek nem nevezhetők szenteltnek. Tudjuk azt, hogy a tatárjárás után Bélát Budára a Frangepánok mellett a johanniták kísérték el, akik részt vettek a Babenhergek elleni harcokban is. Tudjuk továbbá, hogy a Ča-területen fekvő Zengg 1180–1260 között a templáriusok birtoka volt.²⁵ Mind a johanniták, mind a templáriusok valóban „szentelt” vitézek.

És ki az a Bankó? Széll Farkas utalt egy Bankóra, aki Ibrahim fia volt és 1263-ban Béla király egy pusztát adott neki.²⁶

²⁴ Ezek Szilády megállapításai. (*Régi Magyar Költők Tára*, VI. k., 304., 306., 310., 312. l.) L. még Szegedy Rezső: *A vitéz Francisco délszláv rokoni.* Irod.-tört. Közlemények, 1912, 407–412. l. A Ráskainál szereplő bosnyák vár neve helyesen: Srebrenik (ma Srebrenica). A férfiruhába öltözött nő szerepével a délszláv népköltésben tüzetesen foglalkozott Maretić Tomo (*Naša narodna epika*, 1909, 226–236. l.), de sem a nyugatmagyarországi, sem a vezgla-vinodoli változatokat nem ismeri.

²⁵ Klošić: *Krčki knezovi*, 1901, 68., 71., 90., 94. l.

²⁶ *Századok*, 1894. (73) l.

De maga Széll is elveti ezt a kombinációt. Dézsi Lajos a magyar széphistóriához írt jegyzeteiben azt a véleményét fejezi ki, hogy, — bár a Bankó név gyakran előfordul okleveleinkben, — a széphistória Bankója aligha lesz történeti név.²⁷ Bátor vagyok e véleményekkel szemben bizonyítani, hogy széphistóriánk Bankója senki más, mint Bánk bán. Ráskai Gáspár Vitéz Franciscójában egy Kasszander nevű nádor szerepel. Ez a név első hallásra elárulja, hogy a magyarnak mondott széphistória idegen eredetű. A semptei névtelen az adaptációt jobban akarta végrehajtani, bár — Ráskaitól eltérőleg — bevallja széphistóriája „fordítását”. A hősnő atyjává tehát egy valóban létezett, Béla királlyal kapcsolatban állott és közismert személyt tett meg. Három évvel széphistóriája keletkezése előtt (1537) írta meg Valkai András *Az nagyságos Bánk bánnak historia* (sic!) című krónikáját.²⁸ Valkai Bonfini alapján verseli meg a Bánk bán-legendát, mely a történeti valósággal szöges ellentétben áll. Valkai krónikája mindenesetre ismertebbé tette a XVI. század magyarja előtt a nádor nevét. A történeti Bánk bánnak volt köze Horvátországhoz és Béla királyhoz. Bánk bán kétszer is volt horvát bán, 1208—1209 és 1217—1218 között, tehát nádorsága előtt és után. A közélettől az aranybulla kiadása után vonult vissza, birtokaitól azonban csak 1240-ben fosztotta meg IV. Béla. Ami nevét illeti, tulajdonképpen Benedeknek hívták. E névnek horvát becéző formája Benkó, amiből a magyar Bankó és Bánk alakult. Bankó néven ismételtelen szerepel oklevelekben is.²⁹ És hogy a magyar széphistória horvát változatainak örökös Novija ne hiányozzék, Bánk bán 1206-ban újvári ispán volt. Újvár horvátra fordítva Novigradnak hangzanék. A semptei névtelen a Bankó névvel a széphistória korhűségét akarta emelni. Úgyesen járt el. A horvát eredetű elbeszéléshez olyan férfit talált, akinek horvát kapcsolatai voltak. A tatárjárás ideje körül játszó széphistóriában élő személyként szerepeltethette Bánk bánt és joggal állíthatta róla, hogy akkor „vénsége miatt megnehezült vala”. Érthető, hogy Bánk bán más okokból is miért

²⁷ *Régi Magyar Költők Tára*, VIII. k., 466. 1.

²⁸ Jó új kiadása Ballai Károlytól, 1930, 48. 1., 8°. Ballai bevezető tanulmánya a Bánk bán-legendát keletkezésének legjobb összefoglalása.

²⁹ Erdújhelyi Menyhért: *Péter és Bánk bán összeesküvése*, 1893, 30, 31, 33—35, 41. 1. Klaić *Povjest Hrvata*, Sv. I., 1899, 194. 1. Érdekes, hogy Kisfaludy Sándor a maga Bánk bánját eredetileg Bankónak nevezte. (*Kisfaludy Sándor minden munkái*, 4. kiadás, VI. k. [1892], 551. 1)

vonakodik megjelenni az udvarnál és miért megy bele oly szívesen leánya kalandos vállalkozásába.³⁰

Miért nincs Bankó leányának neve? A horvát nevet a semptei névtelen nem használhatta, mert ez megrontotta volna a magyar adaptáció összhangját. És mert semmi adatunk sincs, volt-e Bánk bánnak leánya, egy találmányra adott névvel nem akarta gyöngíteni históriája történeti „hitelét“.

Szeretném hinni, hogy nem filológiai regényt írtam, hiszen kombinációimat a történeti valóságba vert cölöpökre emeltem. És szeretném azt is hinni, hogy nemcsak a semptei névtelen közvetlen mintáját találtam meg, hanem a magyar széphistória irodalomtörténeti jelentőségét is sikerült pontosabban meghatároznom. Bankó leányát eddig is a XVI. század legbájosabb széphistóriájának tartottuk, én úgy látom, hogy a semptei névtelen több volt, mint egy széphistória ügyes adaptátora. Egyike volt ezázada legtöbb ízléssel és tudással bíró költőinek.

³⁰ Még azt sem állítja alaptalanul a semptei névtelen, hogy Bankó leánya Budáról a Dunán lefelé hajózva megy haza atyjához. Bánk bánnak Baranya-, Bács- és Szerémmegyében voltak birtokai (Érdujhelyi id. műve, 34., 40., 41. l.).

Báró de Manx és Münchhausen.

Egy félszázaddal ezelőtt az ifjúsági olvasmányokban Robinzon szigete, Jelki András úti élményei és Cooper Bórharisnyatörténetei közt állandó helyük volt Báró de Manx esodálatos kalandjainak. Míg amazok a valóság színével élénk hozták az exotikus világokat, addig Báró de Manx „irracionális dimenziókban“ mozgó kalandjai kielégítették a valószínűtlenségek világának szeretetét, mely minden gyermekben szunnyad. A lélek-búvárok nagyon jól tudják, hogy nem mind „hazugság“ az, amit a gyermek s némely felnőtt mint személyes élményt ad elő, holott a valósághoz igen kevés köze van; hogy ez már a költői képzelet csapongásaiba tartozik, mely ott is épít és alkot, ahol a mindennapi ember számára a semmi világa van. Ösmeretes az az adoma, hogy Estei Hippolytus avval a furesa kérdéssel köszönte meg Ariostonak az Orlando Furioso ajánlását: „Ugyan Messer Lodovico, honnan szedte ezt a sok bolondságot?“...; és Petőfi verse, mely a költői képzeletről ezt mondja: „...ott, hol már megszűnik az Isten világa, új világot alkot mindenhatósága“. (Képzetem.) Arany is ezt a tanácsot adhatja Vojtinával öccsének: „Költő hazudj!“

Báró de Manxot sem tartom a szó mindennapi értelmében „hazugnak“. Kitűnő adomamesélő és költő volt, aki hihetetlen eseményeket esztétikailag hihetővé tudott tenni oly módon, hogy mindég az ő személye volt a központ. A magyar közmondás tartja: „Messziről jött embernek szabad hazudnia.“ Ilyen aztán a vadász is, meg a katona, a latin Miles gloriosus és a mi Hári Jánosunk. Báró de Manx egy személyben egyesítette az utazót, vadászt és katonát, tehát hármassal jussa volt nem hazudni, hanem költőileg lóditani és fülleníteni.

Furesa meglepetés ért, mikor még gimnazista koromban kezembe került *Münchhausen báró* s benne ráismertem az én kedves Báró de Manxomra. Egyetemi hallgató koromban sokat hallottam róla bold. *Heinrich Gusztávtól*, hogy valóban élt, hogy kitűnő adomázó volt, hogy ősrégi adomákat pompásan tudott úgy elmesélni, mintha mind vele történtek volna meg; hogy

kalandjait hallomás után egy *Raspe* nevű író adta ki először angolul (ebből az első kiadásból nem ismeretes egyetlen példány sem), s ezt fordította németre *Bürger* stb., amint minden nagyobb irodalomtörténetben olvashatjuk (*Goedeke: Grundriss; Allg. Deutsche Biographie* stb., Hieronymus Freiherr v. Münchhausen, 1720—1797). Arra a kérdésre azonban nem tudott válaszolni, honnan van a magyar kiadásokban ez a nem-német, nem is magyar neve: *Báró de Manx*; azt mondta, hogy első magyar fordítása valószínűleg egy nem-német szövegből történt, melyben ez a neve. Kerestem is több ízben azt az idegen szöveget, de mindenütt a német *Münchhausen*, vagy angolos, franciás átírású alakban találtam; *Báró de Manx* sehol, csak a magyarban.

A magyar könyvészet aztán más gondolatra vitt. *Petrik*-ben a következő címetek találjuk (II. 486, 668; III. 702): „Manx, baro de —, Lengyel ország conf. generalisnak a tengeren és szárazon tett tsudálkozásra méltó történetei, összeve szedettek és magyar nyelven ki adattak hív unokája által (8-r. 199. l.) Pozsonyban, 1805 Landerer Mihálynál.“ Ugyanennek a könyvnek, *Petrik*-ben nem közölt 1813-i kiadása megvan Reuter Camillo, pécsi egy. tanárnak gazdag gyűjteményében; nagyság és lapszám teljesen egyezik, csupán a címlapon van csekély eltérés: „...confed. general... Posonyban és Pesten, Fűskuti Landerer Mihály örökösseinél. 1813.“ A cím alatt tojásdadalakú acélnetszet képen B. de Manx lovának „éghető levegővel“ töltött bőrén egy város felett repül (42. fej.); az 1. fej. előtt kezdetleges fametszetes rajza a 8. fejezetnek, mikor a Báró a templom tornyán fönnakadt lovát lelövi; a zárókép ugyancsak silány fametszete a temetésnek. A rövid „Elő-beszéd“-ben a hív unoka: Báró de Mánx, Zászló tartó elmondja Danczigból, 1813-ból keltezve „Méltóságos Ős“-ének rövid életrajzát, ígérve, hogy viszontagságait minden hízelkedés nélkül örök emlékezetre leírja, amint „nyolevanhat esztendő szájának vallásából“ hallotta. Az előszó előtt és a Foglalat után is van két kis rajzocska, ezek azonban nyilván nem tartoznak a szöveghez. A címlap acélnetszete: „J. Weinmann sc.“ aláírással van jelezve; a többi jelzetlen. Valószínű, hogy az 1813-i kiadás az 1805-inek új keltezésű címlapkiadása. Hány lehetett közben, meg utána, erről könyvészetünk nem ad számot. Ugyancsak nem ismeri *Petrik* a *Szinnyei Fercen*től említett kiadást: „Valóságos mesterség úgy hazudni, hogy érdemes legyen kiuyom-

tatni. Pest, 1815.”¹ Látnivaló, hogy a Báró de Manx-nak a múlt század elején nagy kelete volt s még nagyobb lehetett, miről a könyvészet nem tud. *Petrik* azt mondja, hogy az 1805-i kiadás a „Téli és nyári Könyvtár“ 1. száma volt, de fordítóját vagy átdolgozóját nem nevezi meg.

Szinnyei (Magyar Írók VI. 1442) Kozma Gergelyben gyanítja fordítóját, bár a „Téli és nyári könyvtár“ hat darabjának fordításában szerinte Gegő József és Szabó Sámuel társai voltak. A tőlem ismert kiadásokon semmi jelzés nem mutatja a fordító kilétét.

György Lajos tanulmányában (EPhK. 1913, 599) az említett sorozatból 13 darabot ismer s köztük több Sz. S. kezdetű betűk jelzésével; ezekből Abrudbányai Szabó Sámuel, székelykeresztúri igazgatóra következtet, mint szerzőre. Sem *Petrik*, sem *Szinnyei Ferenc* (Nov.- és regényirod. 1925. I. 8.) nem tud róla. Gegő József aligha vehető számításba, mert akkor matematikus szakmunkákat írt. Az 1805-i és 1813-i De Manx nem a Bürger-féle, hanem valami más német szöveg átdolgozása. Hálás dolog volna a *György Lajos* által oly szépen kezdett és *Szinnyei Ferenc* által eredményesen folytatott apró szépirodalmi nyomtatványoknak könyvészetét és származását kiegészíteni és teljessé tenni; hiszen olyan kevésbé ismerjük, mi volt a magyar közönségnek olvasmánya Dugonics Etelkája és Fáy Bóltekije közt; *György* és *Szinnyei* kutatásai egész új világot nyitottak ebben a tekintetben. Az bizonyos, hogy a névvel nélkül megjelent Báró de Manx nem pusztá fordítás, hanem részben honosítás, ami akkoriban nagy divat volt, hogy az idegen tárgynak többé-kevésbé hazai színezetet adjanak; itt is egyes fejezetek Árokszálláson, Szolnokon, Pesten, Budán játszódnak. említik az „új magyar Teátrumot“, a „Rudas feredőt“ s egyéb helyi és korabeli vonatkozásokat, melyek talán szintén alkalmasok volnának a fordító, átdolgozó kilétének megállapítására. Függelékül még 14 könyv van cím szerint, de szerző és fordító neve nélkül hirdetve, világos jelöl annak, hogy az efféle „irodalmi“ munkához már a szerzőnek igen kevés köze van, annál több az üzletnek. Köztük van egynéhány kötet a „Téli és Nyári Könyvtárból“ is.

Mínthogy ezeket a könyvészeti és összehasonlító kérdéseket

¹ Szinnyei F.: Novella- és regényirodalmunk. 1925. I. 8.

vidékről nagyon körülményes dolog eldönteni, pusztán a név kérdésével foglalkoztam. Feltűnő, hogy minden másnyelvű fordítás megtartotta a német *Münchhausen* nevet, csupán a magyar kiadás adja neki a *Báró de Manx* nevet, ez tehát csakis a magyar átdolgozó leleménye. Én azt hiszem, nem tévedek, mikor a *De Manx* nevet a latin *Mendax: Hazug* betűcseréjének, anagrammájának tartom, mely akár *Kozma Gergelynek*, akár *Szabó Sámuelnek* (inkább az utóbbinak) pompás és találó ötlete. Az anagramma a régi deákos világban nagyon járta, s például *Sebestyén Gábor* országos híró volt, mert akárkinek nevéből tucatjával tudta rögtönözni az elmés betűcseréket. Így *Báró de Manx* is közismertté vált, annyira, hogy sokáig nem is tudták *Münchhausen*-nel való azonosságát. A lehető sok kiadás közül *Petrik* még kettőt említ 1860 előtt: „Báró de Manx vizen, szárazon és a levegőben, gyalog és lóháton, háborúban és békében való egyedül igaz élményei. Meséli ő maga. A hat kép hat éves fiának a híres festő gatyafinak eredeti rajzaik. 99. egyedül jogszerű kiadás. (16-r, 2 lev. 146 l. és 6 fametsz. Pest, 1859. Lampel Róbert).“ Ennek valamelyik utánnomata volt az én gyermekkori olvasmányom. Ugyancsak *Petrik III*-ban: „Tündértár vagy is báró Demánx gondúzó kalandjai. 99-dik kiadás huszonkét képpel Vernett után. 8-r, 145 l.) Kolozsvárt, nyomt. az ev. ref. főiskola bet. ifj. Tilsch János által.“ Úgy sejtem, hogy ez a Lampel-félenek kalózképe. Már maga a cím megannyi föllentés. *Vernett*, talán *Horace Vernet*, soha nem rajzolta meg *Münchhausen*-t, de igenis *G. Doré* 150 utolérhetetlen képpel, melynek kevesebb képpel magyar kiadása is van. A lapszám is egyezik a pesti kiadással, de 22 kép helyett van benne 12 s egy-egy a borítékon.

Akik a kérdésnek történetével foglalkozni akarnak, alapos könyvészeti és könyvtári kutatásokat kell végezniök, hogy minden kiadást azonosíthassanak német eredetijével. A németben természetesen nagy irodalma van a kérdésnek (vö. Goedeke, Allg. D. Biographie stb.), de egyikben sincsen szó a magyar *Báró de Manxról*.

Tolnai Vilmos.

Jókai „Új Földesúr“-ának egy epizódforrása.

Az 1863-ban megjelent „Új Földesúr“-hoz Jókai 1895-ben írt egy utóhangot, melynek első szakaszában így szól: „Egy regényemben sem igyekeztem a kort, melyben történetem meséje fejlődik, annyira híven ecsetelni, mint az „Új Földesúr“-ban.“ Később még azt is megjegyzi, hogy a valóságból igyekezett lemondani „az új törvényt és rendet használó juris doktorokat“ is. Zsigmond Ferenc úgy érzi, hogy e helyen a nagy költő panaszra fakad az új nemzedék ellen, mert az csak a mesét látja a műben; az élményszerűséget, a regényanyag lelkiünkbe markoló valóságát nem tudja értékelni...

Ilyen juris doktorokkal találkozunk mindjárt a regény elején Johann Nepomuk Grisák ügyvéd úr személyében, aki azért keresi fel Garamvölgyi Ádámot, hogy az új szomszéd birtokos: Ritter von Ankerschmidt nevében egy szívességre kérje. Az öreg úr azonban nem tudja megérteni, hogy melyik oldalról szomszédja neki Ankerschmidt lovag. Grisák doktor megmagyarázza neki, hogy bizonyára nem olvasta a „Reichgesetzblatt“ azon számát, melyben ennyi és ennyi számú § alatt azon rendelet foglaltatik, mely a „régí“ jogcímeken alapuló igényeket megszünteti s egyúttal határidőt tűz ki, melynek lefolytaig minden ember, akinek valamely tetteleg birtokában nem lévő vagyona van, ez iránt a bitorlót megintetni, megperelni, törvénybe idézteni, egy régi magyar szóval „meguszultatni“ el ne mulassza, mert azontúl „beati possidentes“, aki a birtokon találtatik, az vétetik tulajdonosnak, s jogi pör címén többé keresetet támasztani nem lehet.

Így járt Garamvölgyi Ádám is, aki tönkrement öccsének magához váltatta 2000 holdas birtokát, de azt a Baeh-korszak fogságában sínylődő öccse arájának: özv. Pajtaynének haszonélvezetre rendelte át. A csalfa asszony igényt jelentett be a birtokra s a határidő leteltével — más jelentkező nem lévén — ő lett a birtok tulajdonosa.

Bizonyos, hogy ily eset akkor megesett, s így e történet bekerülhetett Jókai kis noteszébe. Mikszáth szerint: amint a méh a kaptárba gyűjti, ami mézet összehord, Jókai ide jegyzi, ami furcsaságot olvas vagy hall.

Bizonyára hallotta a különé báró Lopresti testvérek hasonló dolgát, mely sok szóbeszédre adott alkalmat e korban.

Az ügyet a Vasárnapi Újság 1878-ban (18. sz.), Lopresti Lajos báró halála alkalmából, a Fővárosi Lapokra hivatkozva, így beszéli el:

„Az ötvenes évek elején megjelent ősiségi páteus elrendelte, hogy akinek valamely ősi örökséghez jogcíme van, indítsa meg a pört a másik év april utolsó napjáig, különben végkép elveszti jogát. Ezt a föltételt előbb megtudta Lopresti Lajos báró, mint fivére Árpád, ki amannak majorátusi jószágához igényt formált. Az idősb báró akkor azt mondta öccsének, menjünk utazni délre! Az öcs ment. Sokáig tartott az utazás s kiterjedt Afrikára is. Épp e világrész egy sivatag pontján voltak, midőn a páteusben kitűzött véghatárnap: april 30-dika elmúlt. Ez este Lajos báró nevetve mondá öccsének: „Most már akár hazamehettünk, nem indíthatsz ellenem pört.“ E napon kezdődött a testvérek viszálya.“ — Ez azután eltartott sírig. Egyszer Temesvárott szembekerültek egyik vendégfogadó lépcsőházában, egy hajszálon mult, hogy a bosszúvágy nem tette testvérgyilkossá Árpád bárót. Addig se váltottak szót egymással, azután még nem is látták egymást.

E közszájon vetődő história sugalmazhatta Jókai legszebb regényének ezen érdekes epizódját, mely az események egyik tartó és fordító sarkát is alkotja. *Oraveczi Ödön.*

Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Hatodik kötet. Budapest, 1933. 951 l. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadása.

Pintér Jenő nagy művének e hatodik kötete a XIX. század második harmadának magyar irodalmát ismerteti. Örömmel halljuk, hogy nem sok hiányzik már a hetedik kötet átsimításából sem s ez a befejező kötet (A magyar irodalom a XIX. század utolsó harmadában) még ez évben meg fog jelenni. Így aztán valóra válik az, amit szakember és művelt olvasó mindezideig nélkülözni volt kénytelen: megszületik a legnagyobbszabású és legteljesebb magyar tudományos irodalomtörténet. A magyar szellemi élet bibliája lesz e mű, mert benne lesz közművelődésünknek minden rezdülése: felőleli történetünket, műveltségünket, tudományunk és kritikánk fejlődését, művészettörténetünket s általában csaknem mindent, amit e földön e nemzet szelleme termelt. Átfogó egész lesz: hatalmas tükrö az ezeréves magyar léleknek. S ami fontos: a tükrő hű és igaz lesz. Nincs benne törés, színváltozás, ellenmondás, nagyítás vagy kicsinyítés; egy mértékkel mér, egy ember szemével lát s egy tudós szellemével és ízlésével ítélkezik különböző és különféle írók és korok felett. Nemcsak hatalmas és teljes: egységes is lesz! Bármennyi forrást használt is fel a szerző, akár mennyi mérnök, építész, és kőműves dolgozott is a nagy épületen azokban a részlettanulmányokban, melyek a mű megalkotását ilhették: a források megválogatásában, az eszmék és vélemények egveztetésében és egységbefoglalásában s a korok és írók élet- és jellemrajzában egész fölépítésében nyilatkozó gond, lelemény, ízlés, tudás és alkotóerő *egy* elme műve. Így, bár a magyar kritikai és filológiai irodalom részéről természetesen sok lényeges adat és gondolat siet segítségére e nagy mű megszületésének, a mű a maga egészében eredeti s irodalmi hitvallásában éppúgy szerzője arcvonásait mutatja, mint formáló erejében, az anyaggyűjtés és elrendezés munkájában, vagy stílusának legkisebb árnyalatában. Sőt Pintér Jenőnek tán épp az a legjellegzetesebb tulajdonsága, hogy nála a szó szerinti értelemben nem is lehet árnyalatokról beszélni, mert művében minden csupa világosság. Gondolat, mondat, okfejtés, szerkesztés és arány itt egyformán áttetsző: könyve olyan, mint egy kitűnően elrendezett kiállítási terem nappali világításban, ahol egyetlen tárgy sem marad homályban. A gondolkodásnak és kifejezésnek, ez a ritka világossága teszi művét oly könnyen olvashatóvá, áttekinthetővé, élvezetessé és kiválóan magyarossá.

Ha műve hat kötete fölött szemlét tartunk, úgy látjuk, hogy e vonás mindenütt uralkodó: ez vezeti mindenütt az elgondolás és kifejezés munkáját. Innen van, hogy beosztásában, méreteiben és elrendezésében minden kötet egyforma. Csak tárgyában különböző. Azok a könyvismertetések, melyeket az egyes kötetek megjelenése alkalmával írtunk s írtak mások, tulajdonképpen egyformán illenek minden kötetre, ha a mű anyagától eltekintünk. Így, bár a befejező kötet még nincs birtokunkban, sejtve tartalmát, előre megírhatnók e kötet méltatását, mert hiszen bizonyos, hogy az előbbi kötetek módszere, megbízhatósága, tárgyvilágossága s minden ismert és elismert jelessége az utolsó

kötetnek is erénye marad. S mégis, bár gyökeréig ismerjük a „tudományos rendszerezés“ módját, szempontjait és formáit s jöllehet a szaktanár előtt a kötetek anyaga sem ismeretlen: mindig új és új kíváncsisággal és izgalommal veszünk kezünkbe egy-egy új kötetet. Mi okozza e fokozatosan növekvő érdeklődést? Kétségtől kevésbé a mű szerkezete és megírás módja, hiszen ezt már jól ismerjük. A szerző anyaggyűjtése az, mely mindenekfelett lekötöti figyelmünket. Ebben Pintér Jenő oly mester, hogy a szak tudósokat is meglepi egy-egy ismeretlen adatával. Életrajzírók és tanulmányírók bele belemerülnek egy-egy író és költő vizsgálatába s a legtöbb ilyen „szakembernek“ megvannak a maga kedvenc írói és költői, kiket másoknál jobban ismer. Pintér Jenőnek minden érdemes író és költő kedvence a maga egyetemes történetírói szempontjából s míg a szakemberek nem ismerik egymást, ő mindegyiket ismeri. Páratlan tárgyszeretete a leghomályosabb kisváros iskolai értesítőjét is éppúgy felkutatja egy-egy értékes adatért, mint ahogy a jelen kiválóbb irodalomtudósainak eredményeit is éber figyelemmel kíséri. Műve e szempontból elképzelésünk szerint az emberi teljesítmények egyik legmagasabb fokát éri el s a maga nemében utólérhetetlennek mondható.

Vegyük szemügyre például a közönség körében legismertebb költőnek: Petőfi-nak tárgyalását. E fejezetben a következő című tanulmányokat közli: Petőfi élete. Írói fejlődése. Lírája. Tájéképei és életképei. Elbeszélő költeményei. Novellái és drámái. Petőfi, a prózaíró és műfordító. A Petőfi-irodalom. — Látnivaló, hogy a címek sokat ígérnek: teljességet. Pintér Jenő még többet ad, mert úgy látszik, a teljességnek is vannak fokozatai. A költő életrajzát például igen ügyes leleménnyel kétszer írja meg: először főbb vonásaiban, másodszer évszámokhoz kötött aprólékos jegyzetekkel. S milyen változatosak ezek a jegyzetek! Nem hiszem például, hogy sokan lennének, akik tudják, hogy Bem táborában a költő miatt egy őrmestert fölböjttek. Az ilyen megdöbbenő adatokat a szerző szépítés nélkül magyarázza, amint egyebütt is minden színészes nélkül, higgadt, tudományos tárgyilagossággal ad számot a tényekről. A tudnivalók összesűritésére további példák: Petőfi írói fejlődésének rajzához mellékeli a versek megjelenési helyét és idejét, a lírájáról szóló szép fejezetekben az egyes költemények keletkezésén kívül jegyzékbe veszi a kritikai irodalom lényeges észrevételeit s így tovább. Minden fejezetben ad ráadást, pótlást s mindezt oly kimerítő alaposággal s a lényeges vonások oly szerencsés kiemelésével, hogy a szakirodalmat csaknem fölöslegessé teszi a tanulmányozók számára. Azt lehetne mondani, hogy e fejezetben benne van az egész Petőfi-irodalom. Sőt részben benne van Petőfi költészete is. Benne van Nagy-Magyarország térképe, amint a költő útja végigszántja a kiskőrösi bősőtől az Alföldön, Dunántúlon, Felvidéken át az erdélyi sírig. Benne van a magyar lélek ifjúsága, ennek öröme, bújja, szerelme s egész kedélyvilága. S végül benne van maga az író is: mély benyomást keltő tárgyszeretetével s tudásának egész fegyvertárával.

De hasonló szabatos és bőséges tárgyalásban részesül e kötetben Arany János, Eötvös József, Kemény Zsigmond és Madách Imre is. Jelentőségükhöz méltón s minden érdemes tudnivalót közölve rajzolja meg Bajza, Czuczor, Garay, Tompa, Tóth Kálmán s a többiek pályáját, majd a regény és dráma e korbeli fejlődését. Összefoglaló korrajzokban szemlélteti mindez írók működésének hátterét: a történeti mozzanatokat, a műveltséget, iskolákat, nyom-

dászatot, színházakat, irodalmi társaságokat s mindazt, ami a század e fejezetére nézve művelődéstörténeti szempontból jellemző. Különösen elevenek a történeti összefoglalások, telve beszélő adatokkal, idézetek drámai mozgalmaságú felvonulásával, emlékek és egykorú beszédváltozatok festői megvilágításával.

Ha Pintér Jenő kötetének olvasása után támadt érzéseinket elemezzük, úgy találjuk, hogy ezek közt a legértékesebb a megnyugvás öröme. Amint kalauzolása mellett bizton járjuk be a magyar szellem mélységeit és szépségeit feltáró bányákat, fokozza élvezetünket, hogy e kalauz most már a miénk, bármikor rendelkezésünkre áll, könyvespolcunkról levéve mindig tartós örömeök kútfője lehet.

S ha a kötetekben megnyilatkozó tulajdonságok közös forrását kutatjuk: Pintér Jenőben a tanáremberhez érünk. A tanár világhosszra türekvő osztályozása, megértetést szem előtt tartó egyszerűsége és közvetlensége, alaposága, kiapadhatatlan tárgyiszeretete, egy eszményi célt életfeladatul kitűző elhatározása: oly vonások, melyek Pintér Jenőben fokozott mértékben megvannak. A közművelődést csúszdában munkáló tanár különben is nemis önértéket állapíthatja meg Pintér Jenő hatalmas művének azt a tanulságát, hogy Apácaitól Faludin, Révain, Csokonain, Horváth Istvánon és Arany Jánoson át a Magyar Irodalomtörténet repertóriumában feltüntetett írókig szinte megszámlálhatatlan azoknak a tanároknak száma, kik a magyar szellem fejlesztését szolgálták. Megállapítható, hogy a magyar művelődés elsősorban tanármunka. A tanár az utókorral a gyermeki lélek postáján át levelez s ez nemzedékről-nemzedékre adva tovább levelét: így küldi üzenetét egy műveltebb, boldogabb és hálásabb Magyarországnak. De itt, ennek a nagy műnek repertóriumában is üzen s tudunkra adja, hogy ő itt is magvető!

Pintér Jenő e magyar nevelők legélén halad. De neki az egész nemzet tanítványa. Azon szerencsés emberek közé tartozik, kiknek működését már a jelen megkoszorúzza. Ez a jelen megérzi, hogy e nagyméretű munkásság, mint nemzeti kincs időszerű is, mert e Magyar Irodalomtörténet tartalma felgyújtja a nemzeti érzést s főlemel, — írójának munkaelege pedig — példa.

Keményfy János.

Huszi József: Janus Pannonius. Pécs, 1931. A Janus Pannonius-Társaság kiadása.

Az a kérdés, vajjon a magyar irodalomtörténet foglalkozzék-e a magyarországi latinnyelvű művekkel is, mindinkább a latin irodalom javára kezd eldőlni. Úgyisintén az a másik, vajjon a klasszika filológia tárgya csupán a szorosabb értelemben vett ókori irodalom e — amint sok tekintélyes képviselője vallja —, vagy hozzátartozik a későbbi latinság is, fel egészen a XVIII. századig, szintén mindinkább az utóbbi irány javára fordul. Különösen a humanizmus irodalma indult örvendetes virágzásnak nálunk is azóta, hogy Abel Jenő és Hegedűs István a modern tudomány eszközeivel kezdtek vele foglalkozni. Eredményeiről a magyar irodalomtörténet is mindinkább tudomást vesz s Horváth János már második éve tüzetesen tárgyalja egyetemi előadásai keretében. Abel és Hegedűs művét pedig Huszi József, a bpesti egyetem klasszika-filológia tanára, folytatja ernyedetlenül. Kutatásai eredményeként most egy hatalmas, ötödfélszáz lapnyi kötetben számol be a legnagyobb magyar humanistá-

nak, Janus Pannoniusnak életéről és munkásságáról. A kötet a magyar közoktatásügyi minisztérium támogatásával a pécsi Janus Pannonius-Társaság első kiadványaként jelent meg.

Husztai könyve mindenekelőtt Janusszal, a humanista filológussal és költővel foglalkozik. Ismerteti nevelését Guarino híres ferrarai iskolájában, a páduai egyetemen végzett jogi és teológiai tanulmányait, egészen a doktori süveg elnyeréséig. Meltatja és bírálja irodalmi munkásságát: panegyricusait, epigrammáit, epithamiumait, olégiáit, latin és görög fordításait, majd tüzetesen Eramenost, a Szelck harca c. eposzát. A Marcellus-panegyricust azonban Hegedűs Istvánnal szemben nem tartja eposznak. Tanulmányosak azok a fejezetek is, melyekben Janusnak a kereszténységhez és platonizmushoz, valamint a korabeli asztrológiához való viszonyáról szól.

Feladatának másik része: költőnk politikai szereplésének ismertetése. Természetszerűleg, de saját vallomása szerint is, itt inkább volt mások eredményeire utalva. Jekesen oldotta meg ezt a feladatát is és sikerült megértetnie az addig ünnevelt költő-püspök viszályát királyával, midőn egyfelől politikailag az addig Vitéz János befolyása alatt álló Mátyás reneszánsz-autokratává fejlődését megrajzolja, másrészt Janus meggyengült egészségére és lelki meghasonlására utal, mint oly tényezőkre, melyek magyarországi életét a fényes külső látszatok ellenére is elkésérették.

A szerző végül kifejezi óhaját, vajha sikerülne Janus Pannonius összes munkáit újabban kiadnia. Hiszen Teleki Sámuel utrechti kiadása már majdnem 150 éves. A behatóbb filológiai munkát, melyet Husztai bő és alapos jegyzetei már kellően előkészítettek, csak egy új kritikai kiadás tenné lehetővé.

Z. A.

Váth János: Magyar katolikus szépirodalom. Árpád könyvek, 44. sz. II. kiadás. Kalocsa, 1933. 109 l.

A katolikus szépirodalom inkább eredmény, mint cél. A szándékoltan katolikusnak írt szépirodalom kellő művészi ihlet és stíluskészség híján könnyen válhatik ájtatos olvasmánnyá vagy propagandairattá. Ezért fontos a katolikus szépirodalom fogalmának helyes meghatározása. Nem elég hozzá az író születettsége, maga a katolikus téma sem biztosíték: a művészi szépnak hiánytalan érvényesülése és a sajátos hitbeli átélésnek önkéntelen kiszáradása a döntő. Egyedül ebben az értelemben lehet értékes a keresztény szépirodalomnak „katolikus jellegű” kivirágzása.

Ezekhez az elvszerű megállapításokhoz mérve Váth János látható nagy gonddal összeállított füzetét, ügyeszeretetének és hangvaszorgalmának minden elismerése mellett is meg kell lepődnünk alapszempontjának kezdetlegességén: minden íróra számot tart, aki katolikusnak született. Ez tág keret, óriási távlat, tudományos foglalkozásban járatlan emberre nézve folytonos küzdelem a magyar szépirodalom és kritika egész anyagával, másrészt hiábavaló kísérlet, mert a mai értelemben vett katolikus jelleg csak Tárkányinál válik öntudatossá, előző nemzeti íróinkon tehát (például a két Kisfaludyn, Katonán, Jósikán stb.) minden ügybuzgósága mellett még Váth sem tudja behajtani ezt a követelést. Eszmetörténeti vagy esztétikai összefoglaló szempontok híján így csak ismert dolgok egyénieskedő ismétlésével találkozunk; arányosra szabott írói arcképekkel próbálkozik, valami különös sürgőnystílusban, mely életrajzi

adatot, jellemzést és idézetet, könyv- és verscímet sietve összeprésel. Ez a hol tudományos, hol szépírói, de mindenképen tudálékos, nyakatekert stílus néhol mulatságos szófacsarássá válik: például „Rőzse lángjaira varázsos lelke érdekességet lehel és a máriásságot hinti el“, — „kiteljesíti nádszeretetét“, — „(az író) a történelembe fűrődött“, — „domború paraszthistóriát öntött bronzbba“ stb. A sokatmondás virtuskodása itt ott a kifulladás veszélyével fenyegeti. Végül már csak névtárat ad nyúl farknyi jellemzésekkel. Egyet azonban nem lehet elvitatni tőle: a meggyőződéses lelkesültséget, a szókimondás bátorságát, a „laudanda voluntas“-t. Tévedései és sajtóhibái mellett is alapvető művecske: a téma későbbi feldolgozóinak kezében jó vezérfonál.

Szira Béla.

Sélyom Jenő: Luther és Magyarország. A reformátor kapcsolata hazánkkal haláláig. Budapest, 1933. Kiadja a Luther-Társaság. 8°. 191 l.

Luther születésének 450. évfordulójára készült, az irodalomtörténet közelebről érdeklő, jeles doktori értekezés. Szigorú theológiai szabatosság, józan kritikai érzék, kellő történeti tájékozottság, világos gondolatmenet: erényei. Erasmus előkészítő jelentőségét talán nem méltányolja eléggé, holott az, mint a középkori szellemet éppen a főpapság körében romboló erő, megkönnyítette a reformáció térfoglalását. A hatás kezdeteit, helyesen, a prédikáció, az egyházi tanítás terén ismeri fel. Ismerteti a királyi udvar és az országgyűlés állásfoglalását. Kitér Luthernek a török kérdésben tett nyilatkozataira. Magyar tanítványai közül Sylvester, Stöckel Lénárt, Ozorai, Gálszécsi, Batizi és Heltai Gáspár szerepével foglalkozik behatóbban, Dévaival legalaposabban. Végül összeállítja a Luther haláláig Wittenbergben tanult magyarok jegyzékét, közli Gálszécsi István „A keresztyéni tudományokról való könyvecske“ c. művének (1538) a kecskeméti városi könyvtárban őrzött töredékét, Luther egy-egy levelét Révay Ferenchez (1539. augusztus 4.), s az eperjesi és szomszédos gyülekezetek lelkészeihez (1544. április 21.). Névmutató nagyon e'kelt volna!

v. n.

Horváth Lehel: Gyulai Pál magyar irodalomtörténete. Budapest. 34 l. Széchenyi-nyomda rt.

A szerző arra vállalkozik, hogy összeállítsa Gyulai Pál munkáiból (egyetemi előadásainak könyvatos jegyzeteiből is) az ő irodalomtörténeti megállapításait, mégpedig csak a „legfőbbeket“. Írók szerint halad időbeni sorrendben. Összeállítása nem lehet teljes, nem is törekszik erre, de így is jó kis áttekintés. Bevezetésül Gyulai Pálnak mint esztétikusnak és irodalomtörténetirónak rövid jellemzését adja. Kiemeli, hogy mit vett át elődeitől, s miben tért el tőlük. Ez a rész is csak vázlatos, de alapja lehet egy későbbi teljes és minden részletre kiterjedő tanulmánynak. Hátasáról is szól röviden, s különösen Beöthy Zsolttal foglalkozik, ki „úgyszólván mindenben ragaszkodott tanításaihoz“. Itt kiemelhetné volna azt, hogy Beöthy sok finom, új megállapítással tovább is fejlesztette Gyulai tanításait.

Szinyei Ferenc.

Dénes Clarissa: A rajz kialakulása irodalmunkban. Rákospalota, 1933. 29 l. Don Bosco-nyomda.

A szerző Galamb Sándor tanulmányára (A rajzforma fejlődése elbeszélő irodalmunkban. Budapesti Szemle, 1925.), s az én kétkötetes novellatörténeti

munkámra támaszkodva megrajzolja a rajz-műfaj történetét. Dolgozata gondos és figyelemreméltó munka, de nem tud megnyugtató és véglegesen elfogadható képet adni a rajz fejlődéséről, mert ennek az elméleté még ma sem tisztázott dolog. Iparkodik megkülönböztetni az életképtől és a genreképtől (ezt két különböző műfajnak tekinti, ami szintén nagyon vitatható álláspont), de ez nem sikerül neki egészen. Tárgyalásában sok az ellenmondás és homály. Szerzőnk dolgozata legjobb bizonyosság arra, hogy a rajznak, mint önálló műfajnak merev elhatárolása az elbeszéléstől és az életképtől alig lehetséges, s hogy az egész anyag feltárása nélkül (ezt én fentebb említett munkámban csak a szabadságharcig végeztem el) pontos fejlődéstörténetet nem lehet írni. A kis munka különben hasznos és eszmeébresztő.

Szinnyei Ferenc.

Biró Dénes: Tolnai Lajos. Debrecen, 1933. 97 l. Magyar Irodalmi Dolgozatok a debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti szemináriumából. III.

Első nagyobb monográfiánk Tolnai Lajosról, mely az író életrajza után külön-külön méltatja mint költőt (főként mint balladairót), mint novellistát, regényíró, végül mint esztétikust és kritikust. A Tolnairól szóló egész irodalom ismeretével s munkáinak gondos áttanulmányozásával készült munka, mely világos arcképet rajzol erről a kiváló tehetségű, sok tekintetben úttörő, de szerencsétlen természete miatt helytelen utakra tévedt és soha egészen ki nem forrott írónkról. Nem becsüli túl munkásságát, tárgyilagosan mutat rá minden hibájára, de rámutat tehetségének jó, sőt kiváló oldalaira is. Regényeit tartalmilag is részletesen ismerteti, amit helyesen tesz, mert ma már Tolnai az elfeledett írók közé tartozik. Kár, hogy elszórtan, lapokban és folyóiratokban megjelent későbbi regényeire nem terjeszkedik ki, legalább röviden. A kellemesen, bár itt-ott bőbeszédűen, a jellemzésekben sok ismétléssel írt tanulmányt hét lapnyi, gondosan összeállított bibliográfia zárja be.

Szinnyei Ferenc.

Hack Alfréd: Boileau a magyar irodalomban. A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem francia intézetében készült dolgozat. Pécs, 1933. 57 l.

A bevezetés rövid áttekintést nyújt Boileau hatásáról úgyszólván minden európai irodalomban. (Mint kuriózum: 1832-ben a magyarországi szláv Bohus Tablic is lefordította az Art poétique ot.) Az 57 oldalas dolgozathoz 40 oldal jut a tulajdonképeni tárgynak: Kazinczy, Orczy, Kis János, Versegthy, Döbrentei tükrözik a francia író átértését és hatását. Csokonai Dorottijának imitt amott előforduló hasonlóságát a Lutrin-nel a szerző részletesen mutatja ki, ugyancsak tüzetesen tárgyalja Kováts Ferenc Lutrin-fordítását: a Pulpitus. 1789. Erdélyi János Art poétique-fordításával (a második kiadás 1885-ből) véget is ér Boileau hatása a magyar irodalomra. A szerző Kováts Ferenc „magyarítását” nem tartja sikerültnek, Erdélyiét igen, viszont a kétnyelvű ják, míg Erdélyi munkájában fordítási hibák is jelentkeznek.

K. A.

Jolán Gedeon: La fortune intellectuelle de Verlaine. Études françaises publiées par l'Institut français de l'Université de Szeged. (Verlaine szellemének sorsa. A szegedi egyetem francia intézete által kiadott mű.) Szeged, 1933. 167 l.

Verlaine átértését és hatását a szerző Franciaországon kívül még három országra nézve tárgyalja: Németország, Ausztria és Magyarország irodalmában keresi a Verlaine feltűnése és költészete keltette visszhangot. Minket a legutóbbi érdekel legjobban s mintha a dolgozatnak ez a része íródott volna legtöbb elmélyedéssel, hiszen Verlaine hatása nálunk, ha szűkebb körű is, sokkal érdekesebb irodalmi vitákra adott alkalmat, mint például Németországban. Gedeon a Verlaine és Ady közötti kapcsolatot éles rávilágítással domborítja ki, megjelölve a mind a két költőt megillető helyet a maga irodalmában: egyik se romboló újító, Verlaine a középkori Villon s a XIX. századi Baudelaire költészetét folytatja, valamint Ady a Balassiót s Csokonaiét. A korszellem tökéletes átérése, kimerítő forráskutatás és sok értékes észrevétel jellemzik a terjedelmes dolgozatot.

Kalmár Anatólia.

Puder Sándor: Szépirodalom és orvostudomány. Művelődéstörténeti és irodalomtörténeti tanulmány. Györy Tibor előszavával. Bp., é. n. (1933.) 138 l. Novák R. és Társa kiadása.

„Hogyan és miben tükröződik vissza és csapódik le az orvostudomány fejlődéstörténetének egy-egy felfogása valamely irodalmi korszakban vagy egy-egy irodalmi alkotásban?” Erre a kérdésre felel a címben írt értekezés világos, érdekes, pontos és szempontra vonatkozóan. Nem új ez a szempont és nem is jogosulatlan (gondoljunk csak a Lombroso-elmélet, a pszichoanalízis vagy a freudizmus divatjára), de ily széleskörű időbeli távlatlással és gazdag anyaggyűjtéssel — legalább nálunk — eddig nem nyert alkalmazást.

Természetesen itt is az történik, mint más esetben, mikor a tudós vizsgálódó túlzásba viszi szempontjának érvényesítését: a végén alig marad oly szépirodalmi mű, amely egy kis erőlködéssel kapcsolatba nem hozható az orvostudomány körével. Ily alapon érthető, hogy a szerző szerint a regőlés tisztára orvosi eljárás; tudniillik a regős énekek tartalma és célzata „félreérthetetlenül orvosi, mert jót, egészséget regőlnek a ház népére“. Hasonló okoskodással lesznek orvosi vonatkozásúak a régi irodalomban az úgynevezett *rangsorritató* költemények, minők „a bor és víz vetélkedése“, a „kopaszág dicsérete“, a „művesek éneke“ s egyéb, bizonyos káros tulajdonságokat a vitatkozó társra ruházó versek. Ugyanily merész hozzávetés nyomán derül ki, hogy Arany balladáiban nem a költő lelki alkotánál fogva jut oly nagy szerepe a belső egyensúly felborulásának, hanem azért, mert Arany a Windischmann féle közkeletű orvosi bűnelmélet hatása alatt állott.

A könyv „Zárószavá“ban kissé enyhül az előző megállapítások merészsége s kitűnik, hogy a szerző csupán azt óhajtotta bemutatni, miként hatott a korok szerint és helyileg kialakult orvosi világszemlélet az irodalmi alkotásokra és nem azt, hogy miképpen tették magukévé ezek amazit. A tanulmány tartózkodik az így befolyásolt alkotásokat illető értéktételektől s megelégszik az összefüggések számontartásával. A külföldi irodalmat is figyelembe vevő és bő bibliográfiával kiegészített kötet gazdag anyaggyűjtése főképp tárgytörténeti kutatóinkat fogja érdekelni.

M. V.

Soproni Kath. Almanach 1933—34. Szerkesztette: *Gábor Géza*. Sopron, é. n. Tóth-nyomda. 134 l.

Ez az egyszerű, de csinos kiállítású, vonzó tartalmú kötet szép bizonyossága a hitbuzgalmi célok jegyében alakult Soproni Kör munkásságának

Izlésre valló szépirodalmi közleményei mellett irodalomtörténeti tárgyú cikkeket is találunk benne. Ilyen például Bujdos Balázs *P. Gulácsy Irén* című kisvázlata, mely a jeles írónő alakító művészetének jellemzésében helyesen mutat rá az itt-ott tapasztalható szintompítás okaira. Gábor Géza *Mécs László* ról szólva bő idézetekkel igazolt fejtegetésében találóan állapítja meg, hogy Mécs új hangot hozott költészetünkbe s az örökölt kifejezési lehetőségeket továbbfejlesztette és az emberiség örök vajadásainak problémáit magyar szívből tükrözte vissza a modern eszményiség irányában. Hein Tádé *Mentes Mihály* méltatásában főképp versei nemes világnézetét hangsúlyozza. „Van — úgymond — lelki esztétikum is: Mentés költői hivatása itt érvényesül korlátok nélkül.“ Halász Gyula a spiritualista líra egyik derék művelőjét, *Székely Lászlót* mutatja be, kiemelve, hogy az érdemes papköltőnek kollektív jellegű, szociális költeményei is vannak s ezekben a mai kor modern énekesének mutatkozik. Végül Martinovics Lajos *Kincs Istrán*-ról írt tanulmánya abban foglalja össze az ismert elbeszélő jelentőségét, hogy „ő a mai jobbra erotikumot hajhászó művekkel szemben a tiszta örömök üdítő forrását fakasztotta olvasói számára“.

A szóbanforgó almanach kiadása a kör tagjainak áldozatkésztségét dicséri.

K. G.

A Kisfaludy Irodalmi Kör két kiadványa. (A Kisfaludy Irodalmi Kör negyedszázados története, 1908—1933. Írták *Bászel Ernő* és *Kemény József*. Győr, 1933. 197 l. — A Kisfaludy Irodalmi Kör harmadik Évkönyve. 1931—1933. Összeállította *Bászel Ernő* főtítkár. Győr, 1933. 29 l.)

Mindkét kiadvány arról a helyesen értelmezett, mozgalmas művelődési tevékenységről számol be, melyet a győri szellemi élet vezető egyéniségei több mint egy negyedszázada kifejtének s amelynek értékes eredményei a *Győri Szemle* folyóiratszemléjéből olvasóink előtt sem ismeretlenek. A kör, előző kevésbé életképes kísérletek után a mai alakjában 1908-ban, Győr városa akkori főjegyzőjének, Farkas Mátyásnak szervező fáradozásai nyomán alakult meg s a Kisfaludy-kultusz és más nagyjaink emlékének ápolásán kívül egyebekben is értékes szolgálatot tett az irodalmi és művészeti köztudat érdekében. A kör kegyeletes érzésének eredménye például Kisfaludy Károly szobrának újból való felállítására, a kozshelyi helikoni ünnep eszméjének fölvetése, Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkáinak Gálos Rezsőtől származó jeles kiadása s számos, országos fontosságú kultúrmozgalom pártolása. Ezekről s általában a kör hatásában nagyjelentőségű további munkásságáról igen jó képet nyújt a két tartalmas kötet, melyek közül a második a tagok utolsó évekbeli irodalmi munkásságának könyvészeti jegyzékét is közli.

V. M.

Szimon Béla: Kisfaludy Sándor írói köre. Palaestra Calasanciana. A piaristák doktori értekezései. Budapest, 1933. 130 l.

A Kisfaludy Sándor köré csoportosuló, úgynevezett dunántúli írók: Pázmándi Horváth Endre, Péteri Takáts József, Pápay Sámuel, Bacányi János, Ruszek József (ide számították Verseghy Ferencet is) Kazinczy működésével szemben bizonyos tekintetben ellenzékét alkottak. E szembenállást két szempontból teszi vizsgálat tárgyává a szerző: 1. A dunántúli írók nemzeti érzése és a nyelvújítás. 2. A dunántúli írók nemzeti érzése és a kritika. Az értekezés kimutatja, hogy a dunántúliak a nyelvújítás tekintetében helyes elveket val-

ióttak, amennyiben nagy súlyt helyeztek a nyelv törvényeinek megtartására s megrótták Kazinczyt, ki csak a szépet tartotta szem előtt, a nyelv szabályaival nem sokat törődött s idegenszerűségeket hajszolt. Viszont egészen téves az irodalmi kritikáról való felfogásuk. Szerintük az irodalom művelése hazafias foglalkozás s a kritikusnak nem a sikert kell tekintenie, hanem a hazafias szándékot. Kazinczy, velük ellentétben, igen helyesen széptani kritikát gyakorolt s üldözte a tehetségtelenséget és ízléstelenséget, még ha hazafias mezben jelentkezett is. A dolgozat teljesen kimeríti tárgyát s megállapításait bő idézetekkel alapozza meg. N. S.

Benkő Katalin Piroska: A két királygyermekről szóló magyar népballadák. (Hero és Leander monda.) A szegedi m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem néprajzi intézetének kiadványa. Marosvásárhely, 1933. 71 l.

Szerző bevezetésül a Hero és Leander-monda eredetének magyarázatait sorolja fel. Azután közli magyar népi változatait: a Kis Júlia, Hallod-e te, király fia és Királyúrfi című népballadákat. Megállapítja, hogy legrégebb a középső, mely valószínűleg német hatás alatt keletkezett. Majd a külföldi népi szövegeket ismerteti mintegy 17 irodalomból s a nevezetesebb feldolgozásokat a klasszikus, nyugati és magyar irodalomban, sőt a zenében és képzőművészetben. A derék dolgozat 94 forrásmunka adatain épült föl. N. S.

Steiner Lenke: Ágai Adolf. (1836—1916.) Budapest, 1933. 46 l.

Igen tartalmas, szűkszavú, világos áttekintése egy hasznos, de nem nagyfontosságú írói és szerkesztői pályafutásnak. Kezdő életrajzírók gyakran esnek abba a hibába, hogy témájukba belemelegedve, az irodalom másodrangú munkásainak is roppant fontosságot tulajdonítanak. *Steiner Lenke* nagy szeretettel foglalja egybe *Ágai Adolf* életművét, de sehohsem túlozza érdemeit. Érdekes életrajzi vázlat után behatóan ismerteti Ágai tárcáiról működését, majd a Borszem Jankó keletkezését, fejlődését és hatását tárgyalja, Ágai novelláival s gyermekirodalmi tevékenységével is érdem szerint foglalkozik. Négyoldalas bibliográfiája első pillanatra elárulja, hogy átélte s jólismert anyagról számolt be. *Steiner Lenke* hozzáértő szemmel látta meg Ágai tárcastílusának sajátosságait. „Ennek az írói jelenségnek a jogosultságát megadja az a tény, hogy új színeket és hangokat hoz a magyar irodalomnak, olyanokat, amilyeneknek eddig híjával volt: egy lelke mélyéig városi ember hangulatainak kifejezését. Mások Ágai után, erősebb tehetséggel, viharosabb tempóban próbálták stílusukban megvalósítani ugyanezt a hangot, de a magyar irodalom, klasszikus korának befejeződésével, új tárgyi és formai elemeinek e kezdődő és még bizonytalan hangjairól sem mondhat le, mert ezek is gazdagodást jelentenek.“ Érett, szép nyelven megírt dolgozat, olyan íróé, akinek további fejlődése is érdeklődésre tarthat számot. (v.)

Ifj. Erdélyi László: Hugo Károly élete és művei. Értekezés a m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti intézetéből. Szeged, 1933. 114 l.

Elsősorban adatgyűjtéséért illeti elismerés ezt a dolgozatot. Két ivnyi életrajzi része híven összefoglalja a vadzseni *Hugo Károly* hányatott pályá-

futását. Valami 70 oldalon Hugo munkásságát veszi sorra, becsületesen ismerteti műveinek keletkezését, korabeli fogadtatását, elmondja tartalmukat s röviden értéküket is igyekszik megállapítani. A szerző — talán éppen tárgyának hatása alatt — sokszor feleslegesen bőbeszédű. A részletek nem egyszer sikerültek, de ha elolvassuk e munkát, végső benyomásunk korántsem az, amit várnánk. Mintha minden adat elszigetelődnék, életrajz, külön-külön tárgyalt művek képe nem kapcsolódik eléggé. Ifj. Erdélyi nagyon is bőven adja az egyes művek tartalmát, aránylag kevés helyet hagy az értékelésnek s az is többször sekélyes. Stílusa általában elfogadható, kivált az elbeszélő részletekben, de gyakran lompos is, kifejezésekben szegény. A maga egészében így is érdemes munkát végzett ifj. Erdélyi László; nyilvánvalóan igen sietett kinyomatni dolgozatát; egy újabb kiadásban rövidegre, több kritikára kell törekednie. —ó.

Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI—XVII. században. „Dunántúl“ Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécsen, 1932.

E szép tanulmány tüzetesen tárgyalja a XVI. század legenda drámáit, moralitásait és bibliai színműveit s a hitvitázó komédiákat és iskolai drámákat. A világi dráma kezdetleges fokának egy Budán 1501-ben előadott némajátékot jelöl meg, majd a görög és latin szerzők műveinek fordításait, a Balassi-komédiát, Heltai művét s *Credulus* és *Júliát* tárgyalja. A XVII. század drámái közül az iskolai drámákkal, moralitásokkal, szatirikus drámákkal, szerelmi tárgyú darabokkal, párbeszédés vetélkedésekkel foglalkozik, továbbá a XVI. és XVII. század színpadát ismerteti. Függelékül egy *Comedia* című ismeretlen párbeszédés vetélkedést közöl a XVII. századból. Arra az eredményre jut, hogy az iskolai színjátékok a kezdetleges kísérletek értékei, mert „nemzeti életünk egyik legnehezebb korszakában megindították a magyar drámaírás folyamatát s kezdetet és alapot teremtettek a további fejlődésnek“.

A tanulmány érdeme, hogy teljes áttekintést ad színiköltészetünk első kísérleteiről s így mai tudásunk alapján pótolja a hiányt, melyet korábbi szakmunkák feltüntetnek. Elismerésre méltó a szerző alapos készütsége és tárgyilagos ítékezése.

Kys.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes,*
Pintér Jenő.)

I. Folyóiratok.

Athenaeum. — 1933. é.f., 6. sz. (Pauler Ákos-émlékszám.) Kornis Gyula: *Kedvet és rég.* (Elnöki megnyitó a Pauler emlékülésen.) — B Brandenstein Béla: *Pauler Ákos emlékezete.* — Mátrai László: *Pauler történetiszemléte.* — Pauler-bibliográfia.

Akadémiai Értesítő. — 1933. évf., október—december. Berzeviczy Albert: *Széchenyi Stádiumáról.* Megemlékezés a mű megjelenésének százados évfordulója alkalmából. — Berzeviczy Albert: *Herczeg Ferenc üdvözlése.* Ünnepi beszéd a jeles író hetvenedik születésnapja alkalmából. — Lukinich Imre: *Jelen-tés Csánki Dezső irodalmi hagyatékáról.* A Csánki Dezső hagyatékában talált mappák anyagának megfelelő pótlás vagy kiegészítés után eszközendő kiadása történetirodalmunknak nagy nyeresége volna és hézagot pótolna.

Budapesti Szemle. — 1934. évf., 1. sz. Schaffer Károly: *Széchenyi Döblingben.* Széchenyi sohasém volt melanchóliás, tehát e jelző szakszempontból mellőzendő. Életének utolsó három évében eredeti kedélyvilágának minden vonását mutatta és így 1857-től fogva nem volt elmebajos erőszakos haláláig, mely utóbbinak felidőzője túlságosan nagy hullámokat verő kétségbeesése és nem elmebaja volt. — Császár Elemér: *Szabolcska Mihály.* (I.) A köztudat a Dal a kis Demeter Rózsikáról, a Grand Cafében és a Salzburgi csapszékben e költeményekben látja Szabolcska költészetének tetőződését. Teljes joggal. A költő az ihlet egy-egy szerencsés pillanatában olyat alkotott, ami méltó volna legnagyobb lírikusaink tollára, s ami a magyar szellemnek mindenkor kincse marad.

Debreceni Szemle. — 1933. évf., 11. sz. Németh Antal: *Az Ember Tragédiájának szerkezete.* Az egyes képek viszonyának belső geometriájából látható, hogy Madách főművének szerkezete mennyire szigorú, szükséges és egy-séges. — 12. sz. Gaál István: *A természet-rajongó Gárdonyi.* (II.) Hosszabb tanulmány a címben írt tárgyról bő utalással a vonatkozó irodalomra. „Gárdonyi lelkülete a tudós és poéta lényegének ötvözete. Mégpedig olyan összetételben, hogy „a tudósi anyag”-ot a „költői” túlszárnyalta. És ez így volt jól. Mert hiszen ha a két rész egyforma energiájú, a fizika törvénye szerint a kettő közömbösítette volna egymást.”

Deutsch-Ungarische Heimatsblätter. — 1933. évf., 3—4. sz. (Festschrift für Gideon Petz. Emlékfüzet Petz Gedeon tiszteletére, születése 70. évfordulóján.) Theodor Thienemann: *Weimar, Wien und die ungarische Literatur.* Tanulmány Weimar, Bécs és a magyar irodalom kapcsolatairól. — Julius Farkas: *Zur Frage der ungarischen Spielleute.* Kisebb közlemény a középkori magyar énekmondókról. — Béla v. Pukánszky: *Gr. Stefan Széchenyi im deutsch-ungarischen Schriftthum.* Széchenyi István gróf a magyarországi német iro-

dolomban. — Josef Trostler: *Die Umfänge der ung. Persönlichkeitsdichtung: Valentin Balassa und das deutsche Gesellschaftslied des XVI. Jahrhunderts.* Balassa és az egykorú német dalköltészet viszonya. — Heinrich Réz: *Deutsche und österreichische Mitarbeiter der deutschungarischen Zeitschriften und Zeitungen* (1819—1852). A magyarországi német folyóiratok és hírlapok német munkatársairól.

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1933. évf., 7—8. sz. Koszó János: *A XVIII. századi magyar barokk és Faludi Ferenc.* A barokk kimonodottan arisztokratikus udvari kultúra, központi napja a Bécsben székelő Habsburg császár. Az „udvari ember“ önmagában véve is barokk fogalom. Az a kép, melyet Faludi ad róla, teljesen megfelel a XVII. század „politikus ember“ ének. Faludi mindezek ellenére egyben a magyar irodalmi népiességnek is jellemző képviselője. A szerző szerint ennek legalább is egyik gyökere a különleges XVIII. századi osztrák barokkba nyúlik vissza. Nem szabad felednünk, hogy íónk hosszabb ideig Grácban élt és éppen Stájerországban virágzott akkortájt a provinciális ízű osztrák barokk népiesség, mely annyira jellemző a Habsburg-tartományok irodalmára. — Kurzweil Géza: *Hans Sachs hazánkban.* A főrévi, pozsonyi és körmöcbányai karácsonyi játékok, valamint a főrévi és a pozsonyi Paradeisspieleek sok egyezést mutatnak Hans Sachs megfelelő darabjaival. Hazánknak bizonyos bibliai tárgyú darabok mellett igen jelentős szerep jut a Hans Sachs-hagyomány történetében, mert a körmöc-prónai német nyelvszigetből váratlanul számos világi tárgyú darab, köztük több tragédia került elő. (V. ö. Ernyey—Kurzweil: *A felsőmagyarországi bányavárosok népi színjátékai.* I. Budapest, 1932, 1—168.) — Pukánszky Kádár Jolán: *Petz Lipót és Fáy András levéltára.* Adatközlés.

Élet. — 1933. évf., 25. sz. Marek Antal: *A szlovenszkói magyar irodalom tízöt éve.* Három irodalmi egylet működik közre az irodalom hatásos ápolásában: a pozsonyi Toldy-kör, a kassai Kazinczy-Társaság, a komáromi Jókai-Egyesület. Eseményt jelent, hogy Szentiványi József kezébe vette a szlovenszkói magyar könyvkiadás dolgát. Az utóbbi évek jelentős mozzanata az egymillió cseh koronával életrehívott Masaryk-akadémia. Magyar Figyelő címen indított folyóirata „elkobzás után“ most hagyta el a sajtót. Már 1918-ban a cseh kormány kitiltja a magyar anyaország szellemi termékeit Szlovenszkóából. A magyar irodalmi megmozdulás Kassáról indult, 1919-ben az *Új Élet* tel. Állandóbb és konzervatívabb volt a pozsonyi *Tavas.* Nemes hivatást töltött be a *Kassai Napló* irodalmi melléklete. 1925-ben irodalmi melléklettel gazdagodott a *Prágai Magyar Hírlap* is, de nem tartósan. A *Képes Hét* elég hosszú ideig élt, de nem volt nagy irodalmi becsé. Jól bevált a *Nagyasszony* a női világ körében és *A Mi Lapunk* a gyermekek között. A könyvkiadói megindulás Farkas Gyula révén Berlinben állapítható meg. Ezt folytatja a kassai Kazinczy-kör. A lírában Ölvédi Lászlóé a kezdés; mellette Mées, Györy, Kersék, Tamás, Kelembéri, Erdőházi, Simon Menyhért említhetők. A prózában Sziklay Ferencé a kezdés; mellette nőttek ki: Darkó István, Tamás Mihály, Rácz Pál, Egri Viktor, Szombathy Viktor, Jackó Olga. Most a Magyar Minerva akarja összefogni a Felvidék magyar íróit. — 26. sz. Alszeghy Zsolt: *Irodalmunk klasszikus kora.* Pintér Jenő rendszerezése VI. kötetének a méltatása.

Erdélyi Helikon. — 1933. év., 9. sz. *Spectator: Herczeg Ferenc.* Legjobb regénye a Szabolcs házassága, legköltségesebb műve Az aranyhegedű. Ösztönös, tudatos művész, mindent ki tud mondani a legpontosabban, acélos gráciával, mely visszariad az erős zamattól és bárdolatlan erőtől, újszerű volt, hogy archaizálni tudott mostani ritkaságok alkalmazásával és a nép szokásainak némi használatával. — 10. sz. (*Kós-szám.*) — Makkai Sándor: *Kós Károly.* Egyszerű és gyakorlati ember. Harmadik jellemzője az erdélyisége. Az erdélyiségnek e nem politikai, hanem tisztán szellemi és kultúr koncepciója Kós Károly életének és munkájának legmélyebb ihletője. — Barta's János: *Kós Károlyhoz.* Üdvözlő vers. — Szántó György: *Megérkezés Transzylván'ába.* Önéletírás részlete. (Vonatkozással Kós Károlyra.) — Kovács László: *Jegyzetek Kós Károlyról.* Adatok a jeles építőművész és író jellemzéséhez. — 1934. évf., 1. sz. Halasy Nagy József: *Surányi Miklós.* Az elbeszélésnek kevés olyan művésze van, mint ő: bámulatos ügyességgel tud néha pár mondattal egész helyzeteket felrajzolni, s beléjük életet vinni. Könyvei mindig érdekesek, mert egy érdekes egyéniség tükrözi bennük a világot.

Erdélyi Múzeum. — 1933. évf., 10–11. sz. Veress Endre: *A történetíró Báthori István király.* Tanulmány Báthori történeti jelentőségű kiadványairól, beszédeiről, irodalompartolásáról; egy, a szerzőtől a firenzei állami levéltárban még 1903-ban fölfedezett tizenegy írott lapra terjedő, latinnyelvű — Brutus Mihály tanúsága szerint a fejedelemtől származó — történeti följegyzés közlése. („Remiscentiae regis Stephani Bathori de rebus bellicis circa urbem Szatmár Gestis“ A Stephano Rege, me praesente, perniciosissima manu scripta.) A koronás szerző följegyzéseit az 1552-i nyár gyászos eseményeihez kapcsolja: Temesvár és Szolnok eleséhez. — Herepei János: *Szenci Molnár Albert halála ideje.* Szenci Molnár Albert 1634. január 17-én halt meg s valószínűleg a kolozsvári köztemetőben temették el. — Ferenczi Miklós: *Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája.* 1932. év. Könyvészeti egybeállítás.

Ethnographia. — 1933. évf., 3–4. sz. Beke Ödön és Honti János: *Egy régi népmese nyomai.* Honti János megállapítja, hogy a Táltospárbaj és tejfürdő meséje, amely Solymosy Sándor szerint keleti származású volna, Beke adatai szerint legrégebb népmesénk. (V. ö. a Bornemisza Pétertől említett Királyfia Kis Miklósról szóló mesét.)

Győri Szemle. — 1933. évf., 7–9. sz. Lám Frigyes: *A győri német színpad története 1742–1820.* (III.) Magyar vonatkozású adatközlés. — Gálos Rezső: *Báró Amadé László győri háza.* A kétemeletes ház ma is megvan s várja az emléktáblát, amely hirdesse, hogy a XVIII. század nagy szerelmi lírikusa győri háztulajdonos volt. — Géfin Gyula: *Kisfaludy Sándor kiadatlan levelei.* (I.) Szegedy Jánoshoz, Bezerédy Györgyhez írt levelek az 1800–19. közti évekből.

Idegenforgalmi Tudósító. — 1934. évf., 1. sz. *Magyar trók külföldön.* Párizsban a Renaissance színház „Mamzelle Malakoff” címen bemutatta Bús Fekete László: A méltóságos asszony trafikja című vígjátékot, amely tavaly a Vígszínháznak volt műsordarabja; a Moulin Rouge revüszínház előadta Abraham Pál és Földes Imre Viktória című operettjét: Victoria et son Hussard címmel.

Katholikus Szemle. — 1933. évf., 10. sz. Brisits Frigyes: *Az öreg Kazinczy és a fiatal Vörösmarty.* Annak a nagy távolságnak, mely miatt igazában sohasem jutottak egymás közelébe, nem viták elvi szenvedélye, hanem nemzedékprobléma, egyéniségük időkülönbsége volt az oka. Kettőjük között egy egész irodalmi világ, új kultúra áll. Kazinczy nem értette meg Vörösmartyt, mert más volt az ars poeticája, mely az idegenység elsőségének hangoztatásával a műremek műfaji tisztaságát elébe helyezte az egyéniség maga kifejező jogának. Vörösmartyról Börzsönyben vált le az iskolás technikai hatáscsém; nagy egyéniségek költészetével ismerkedik meg. Az irodalmi élettel is itt kerül kapcsolatba. Kazinczyval 1824-ben veszi fel a kapcsolatot; az öreg költőfejedelmé tüzével szemben tartózkodó. Egyre jobban megérzik, hogy a két költő világa más.

Literatura. — 1933. évf., 12. sz. Rónay Mária: *Zilahy Lajossal, a tizenkettedik óra után.* „A tizenkettedik óra“ az emberi szenvedélyek monumentális freskója. — 1934. évf., 1. sz. (s. g.): *Hogy haltak meg?* A 48-as forradalom mérlege a magyar írók hálókaiában. Érdekes egybeállítás Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténetének hatodik kötete alapján s egyben a mű bírálata. „Pintér Jenő erőssége a konkrét tények abszolút ismeretében és irgalmatlan felsorolásában rejlik.“ — Tamás Ernő: *50 éve él a sztupodon az Enten Tragédiája.* Az idő megáfolta az egykori bírálókat. Az egykorú sajtó rövid színpadi életet jósolt Madách művének. Ezzel szemben 1934 januáriusban volt 500. előadása. Játsszották Bécsben, Prágában, Hamburgban, Zágrábban, továbbá az elszakított Kassán és Pozsonyban cseh nyelven. Most következik új fordításban Bécsben és Bukarestben a bemutatója.

Magyar Katonai Szemle. — 1934. évf., 1. sz. Saád Ferenc: *A XVII. század magyar katonája az egykorú költészet tükrében.* Jellemző verses részek bemutatása.

Magyar Nyelvőr. — 1933. évf., 7–10. sz. Turóczy József: *Az ismeretlen tizenhetedik század: Szent Patricius purgatóriumáról való történet.* Szent Patricius legendájának végső formai kialakulása a XII. század utolsó negyedébe esik. Régi hagyomány szerint Henricus Salterienais (Saltres) cisztercita szerzetes foglalta írásba latinul. A purgatórium borzalmainak szemlélő és szenvedő hőse, itt Owein Orenus lovag, nem esik révületbe, nem álmában, hanem éber, testi szemmel lát mindent. A legenda legismertebb „mértékadó“ lelőhelye a XVII. században Th. Messinghamus Florilegiuma (1624). Messinghamus szövegén alapul a magyar Patricius, mely Bécsben valószínűleg 1655 után jelent meg e címen: „Sz. Patricius Purgatoriumjáról való Historia, mely most újonnan Groff Esterházi Pal Vram ő Nagysága parancsolatából Magyarra fordított és jó rendbe hozatott“. Egyetlen példánya a Nemzeti Múzeumban. A 134 lapra terjedő kötet négy részből áll. Az első rész (1–77. l.) foglalja magában „Saltrenyai Henrikusnak, erről a Purgatoriumról való Historiáját“. A magyar Patricius legalább elbeszélő részében középkori, tehát majdnem élő latin szöveget fordít. A „barokkizálás“ az ő külön teljesítménye. (E tanulmány különnyomatban is megjelent.)

Minerva. — 1933. évf., 6–10. sz. Birkás Géza: *Mistral és a magyarok.* (Adatok a félbre mozgalom történetéhez.) Mistrallal, a jeles provençal

költővel, a Mirëio című eposz szerzőjével személyes, illetve levélbeli összekötésben voltak: Podhorszky Lajos, a sok nyelvet ismerő, külön természetű magántudós (körülbelül 1878 óta); Metzl Hugó, a kolozsvári egyetem egykori tanára; Vajda Viktor hírlapíró; Hernádi Mór, a provençal irodalom magyar ismertetője; Szépláki János, a kolozsvári kereskedelmi akadémia ny. igazgatója. Mistral Mirëio-jának eddig négy magyar fordítója akadt: Hajós Jenő, Gábor Andor, Bródy Miksa, Kún József. A provençal költő kritikai méltatói és lelkes hívei közül ismertebb nevűek: Kropf Lajos, Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Radó Antal, Ady Endre, Szigetvári Iván, Király György, Babits Mihály, Kállay Miklós és a címben írt tanulmány írója. (E dolgozat különnyomatban is megjelent.)

Nemzeti Figyelő. — 1933. évf., 52. sz. Olay Ferenc: *Kisfaludy Sándor francia hadifogsága a Provancebán.* Tárcaszerű cikk a költő „Frantzia fogóságom” című naplója nyomán.

Népünk És Nyelvünk. — 1933. évf., 10–12. sz. Mészöly Gedeon: *Magyarázatok az Ó-magyar Mária-síralomhoz.* Szövegkritikai hozzáetések. — Bibó István: *Dugonics András.* (II.) Dugonics eposzírói sajátosságainak ismeretése vonatkozással a Trója veszedelme és az Ulisses című átdolgozásokra.

Protestáns Szemle. — 1933. évf., 12. sz. Vargha Zoltán: *Abonyi Lajos szellemi öröksége.* Abonyi Lajos (családi nevén: Zsarolyáni Márton Ferenc) ereiben — Boockay adományából — a Hajdukerületben otthont talált derék hadinépnek vére keringett, de belecseppent — Biczó családbeli nagynyja révén — az alföldi városba tömörült kismemesi és polgári elemnek, másik nagynyja Kőpeczi Tokody Terézia révén, ki egy kolozsvármegyei református papnak volt a leánya, az erdélyi középosztálynak tiszteletreméltó vércseppje is. Egy bizonyos, hogy ízíg-vérig magyar volt, ama keveredés nélküli fajtából, mely mai nap annyira ritka. — Gulyás Pál: *Tanu.* (Németh László új arca.) Németh László jelentősége egzisztenciális: a magyarság létérdekéről szökött magasra ez az immateriális látás, mely voltaképp nem az anyagot akarja megtagadni, hanem szellemiben átcsoportosítani, mielőtt diabolikus erők krátere működésbe léphetne. — Petri Mór: *Ady Endre keresztapja.* (Az érmindszenti kálvinista pap.) Ady Endre keresztapja Török Ferenc (1840–1926) érmindszenti református pap volt. Keresztfia költészetét — ezt őszintén megvallotta — nem értette, nem is emlegette egyetlen versét sem. — 1934. évf., 1. sz. Révész Imre: *Szenczi Molnár Albert.* Mind egyéniségében, mind termelésében elváhatatlanul összeszővődött a humanista és a reformátori vonás. — S. Szabó József: *Erdély egyházi és irodalmi élete a XIX. század elején.* A nemzeti nyelv, irodalom és művészet pártolása kötelesség érzetével nemesedett Erdély magyar lakóiban. — Victor János: *A református lelkügyi vitához.* Hozzászólás a Magyar Református Kántorkönyv tárgyában Arokháty Béla és Hodossy Béla közt támadt vitához. — Kerecsényi Dezső: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete.* A hatodik kötet bíráló ismertetése. E könyv hűséges őrizője és továbbadója szellemi multunk értékeinek s egyetlen eszközünk, mellyel ebben a multban fáradság nélkül járható utakra lehetünk.

Szabadság. — 1933. évf., 45. sz. Földessy Gyula: *Tolnai Lajos.* Tolnai Lajos, minden sok elírása ellenére is, tudóbb meglátója benutatója kora éle-

tének minden más, korabeli írónál s aki meg akarja írni, annak minden más magyar írónál inkább kell Tolnait olvasnia. — 1934. évf., 4. sz. Vitéz Bajcsy Zsilinszky Endre: *Madách Bécsben*. Hosszabb, vezércikkyszerű közlemény az Ember Tragédiája németnyelvű bécsi előadásának nagy sikere alkalmából. — Feja Géza: *Baumgarten-rejtelmek*. Bíráló észrevételek a Baumgarten-irodalmi díjak kiosztásáról (ugyanott e tárgyra vonatkozó Helyreigazító nyilatkozat).

Ungarische Jahrbücher. — 1933. évf., 3—4. sz. Dezső v. Keresztury: *Die neueste ungarische Literatur* (1914—1933). A legújabb magyar irodalom részletes, tanulmányyszerű áttekintése az irodalmi életet jellemző mozzanatokra és irányokra. (A hagyomány; tárgyi és formai újítások; a nemzeti eszme; új népiesség; új szellemiség stb.). — Julius v. Farkas: *Gideon Petz zum 70. Geburtstag*. Ünnepi megemlékezés Petz Gedeonról, születése 70. évfordulója alkalmából. — Ludwig Karl: *Hugó Schuchardt und die ungarische Sprachwissenschaft*. Adatok Schuchardt Hugó, néhai gráci cgyetemi tanár, nyelvtudósnak a magyar nyelvtudományhoz való viszonyáról.

Vasárnap (Arad). — 1933. évf., 26. sz. Várady Imre *Olasz kultúrhatalások Erdélyben*. Részlet a szerzőnek „La letteratura italiana a la sua influenza in Ungheria” című, sajtó alatt levő munkájából.

Vasárnapi Ujság. (A Budapesti Hírlap képes melléklete.) — 1933. évf., december 24. Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály és a Színházi Lap*. Tompa Mihálynak a Magyar Színházi Lap szerkesztőjéhez, Egressy Gáborhoz intézett öt levele az 1859 október 22—1864 április 5 közti időből. — Fekete Lajos: *Irodalmi élet a megszállt Délvidéken*. Vázlatos áttekintés.

II. Hírlapok.

Az Est. — 1934. évf., január 21. *Léda asszony három arcképe*. Ady Endre nemrég elhunyt műzsájának képmásai.

Budapesti Hírlap. — 1933. évf., 292. sz. Dabolezi Fekete Lászlóné: *A szalontai karácsony*. Novella Arany János gyerekkoráról. — Pivány Jenő: *Kossuth amerikai karácsonya*. Adatközlés. — Kiss Menyhért: *Gárdonyi*. Vers. — Pogány Béla: *Ady úr*. Adatok Ady Endréről, mint a Budapesti Napló munkatársáról. — Trócsányi Zoltán: *Egy elfelejtett négyszázéves jubileum*. Komjáthy Benedek: A Szent Pál levelei magyar nyelven című, 1533-ban, Krakóban megjelent könyvnek részletes ismertetése. Ez az első tiszta magyar nyelvű nyomtatott könyv, „ezzel indult meg a magyar könyv olvasása Magyarországon. — 1934. évf., 15. sz. *Léda asszony meghalt*. Napihírszerű tudósítás arról, hogy Ady Endre egykori műzsája, egy — családi névén is — megnevezett úriasszony Budapesten, 1934 január 19-én meghalt.

Magyar Hírlap. — 1933. évf., 292. sz. Kun Andor: *Milyen volt Kossuth Lajos mint ember?* Mozaikszerű tanulmány. — 1934. évf., január 4. Hegyaljai Kiss Géza: *Hol és mikor esküdött meg Kossuth Meszlényi Teréziával?* Felelet: a budapesti belvárosi plébánia egyik szobájában, 1841 január 9-én. — Január 14. Vitéz Horváth Béla: *Ahol Jókai bujdosott*. Egy tardonai (Borsod megye) látogatás emlékei.

Magyarország. — 1933. évf., december 24. K. S.: *Kossuth Lajos két ismeretlen levele*. Adatközlés a Kassai Múzeumban levő 1869 október 9 és november 14 keltezésű eredeti kéziratok nyomán.

Magyarság. — 1933. évf., 29. sz. (m. e.): *A Hogarth Press Madácha*. Az Ember Tragédiájának a közelmúltban két angol fordítása jelent meg. Charles Melzer fordítását egy budapesti könyvkiadó adta ki; Charles Sanger fordítása pedig Londonban jelent meg. Az ismertető dícséri az utóbbit és idézeteket közöl belőle. — 1934. évf., 11. sz. Milotay István: *Miklós Jenő meghalt*. Nekrológ. — Dallos Sándor: *Miklós Jenő pályája*. Hosszabb napihírszerű tudósítás és életrajz a január 15 én elhunyt költőről (arcképpel). — Január 14. sz. Molnár Imre: *A muzsikus Arany János*. A költő zenei szerzeményeinek ismertetése. — Pataki Kálmán: *„Az ember tragédiájá”-nak színpadi emlékei*. Adatok Madách főműve színpadi előadásának történetéhez.

Nemzeti Ujság. — 1933. évf., november 12. Törökné Kovács Hermin: *Indali Gyula márványemléke*. Az 1851—1880-ig élt, tragikus végű lírai költőnek a budapesti Kerepesi-úti temetőben levő sírját újabban márványemlékkel jelölték meg.

Pesti Hírlap. — 1933. évf., 292. sz. Perényi József: *Petőfi Sándor ismeretlen levele Kossuth Lajoshoz*. Egy Debrecenben, 1848 december 24 én kelt levél közlése. (Benne a költő honvédőrnaggyá való kinevezését kéri.) — U. o.: *Herczeg Ferenc Budapest díszpolgára*. 1933 december 20 án a budapesti Városházán ünnepélyes keretek között adták tudtára a jeles írónak, hogy érdemei elismerésül a törvényhatósági bizottság Budapest díszpolgárának választotta.

Pesti Napló. — 1933. évf., 292. sz. Mittay László: *Az ismeretlen Ady*. Ady Endre kiadatlan szerelmes verse és levelei; a költő életregényének ismeretlen fejezete. — Kárpáti Aurél: *A halhatatlan Tragédia*. Leikes megemlékezés Madách főművének bécsi nagy sikere alkalmából. „A magyar alkotószellemnek ezt a legeurópaibb megnyilatkozását Arany János fedezte fel az irodalom számára. Most végre... Európa is felfedezi — a maga számára.”

Ujság. — 1933. évf., 292. sz. Gajári István: *Aki mindig mulattatott és sohasem nevetett*. Hosszabb megemlékezés Bernát Gáspárról a XIX. század negyvenes-ötvenes éveinek humoristájáról.

Irodalmi tárgyú előadások a budapesti Studióban.

1933 december 1-én. Boross Mihálynak „*A költő*“ (Képek Kisfaludy Károly életéből.) című háromfelvonásos színművét adták elő. — December 29-én. *Vidám óra Mikszáthtal*. Rubinyi Mózes előadása. — December 31-én. Harsányi Zsolt: *Petőfi Debrecenben*. — 1934 január 3-án. Sik Sándor: *Arany János műhelytitkaiból*. — Január 5-én. Benedek Marcell: *A modern magyar líra újharmadara*. (Reviczky, Vajda, Komjáthy.) — Január 10-én. Kéky Lajos: *Régi magyar nyelvemlékeinkről*. — Január 12-én. Szinnyei Ferenc: *Bacsányi János*. — Január 26-án. Vajthó László: *A magyar dráma gyermekkora*. (Szemlényekkel.) — Január 27-én. Kosztolányi Dezső: *Petőfi Sándorka*. — Csathó Kálmán: *Lilla*. Színmű három felvonásban, Csokonairól.

Elhunytak.

BALLA VILMOS, hírlapíró, szül. Budapesten 1862-ben, megh. u. o. 1934 január 3-án. 1880 óta működött a hírlapírói pályán. 1882–97-ig a *P. Lloyd*, *N. P. Journal* és *P. Hírlap* külső munkatársa volt. 1897-ben belépett az *Országos Hírlap* szerkesztőségébe, 1899-től a *P. Hírlap* belső munkatársa volt. A közgazdasági rovatot vezette s e szakból több önálló füzetet is írt.

BLEYER JAKAB, dr. phil., egyet. r. tanár, a M. Tud. Akadémia I. tagja, országgyűlési képviselő, szül. Dunacsében (Bács Bodrog vm.) 1874-ben, megh. Budapesten 1933 december 5-én. Az egyetemet Budapesten, Münchenben és Lipcsében elvégezvén, Sopronban, majd Budapesten volt főgimn. tanár. 1908-ban a kolozsvári, 1911-ben a budapesti egyetemen a német nyelv és irodalom r. tanára lett. A Károlyi-forradalom alatt a *B. Hírlap* és a *P. Lloyd* hasábjain szembeszállt Jászi nemzetiségi politikájával és megszervezte a nemzetű németiséget. Az 1919-i kommün bukása után egyik vezetője lett a keresztény politikai irányzatnak s a Friedrich-kormány nemzetiségi minisztere lett. Ez állásától 1920 december 16-án vált meg. Az első nemzetgyűlésen a szentgotthárdi kerületet képviselte a ker. nemzeti egyesülés pártja programjával. 1927-től haláláig a villányi kerület képviselője volt egységspárti programmal. Egy ideig társszerkesztője volt az *Egyet. Philol. Közlönynek*. Magyar irodalomtörténeti vonatkozású munkái: *Magyar vonatkozású német történeti népelemek*. Bp., 1897. — *Beheim Mihály élete és művei a magyar történelem szempontjából*. U. o., 1902. — *A magyar-hún monda germán elemei*. (Irodalomtört. értekezések, 7–8.) U. o., 1906. — *Gottsched hazánkban*. U. o., 1909. — *Hazánk és a német philologia a XIX. század elején*. U. o., 1910. (Akad. székfoglaló.)

CSIFÓ SALAMON, a kolozsvári unitárius teológia dékánja, szül. Székelykeresztúron 1865-ben, megh. Kolozsvárt 1934 január 8-án. Munkái és cik-

kei a teológia, történet- és társadalomtudomány körébe vágnak. Irodalmi szempontból megemlíthető munkái: *Imák mindkét nembeli hívek számára*. Kolozsvár, 1902. — *Szolgalat az Úr előtt*. Egyh. beszédek. U. o., 1906.

CSTOPJAK ATTILA, ny. pü. min. számtanácsos, megh. Kispesten 1934 januárjában, 81 ik évében. Negyven éven át szerkesztette a baptisták hivatalos lapját, *Az Igazság Tanuját*.

ENDREI ZALAN, hírlapíró, megh. Sátoraljaújhelyen 1933 decemberében. 63 éves korában. Különböző fővárosi lapokba dolgozott. Munkái: *Becsmerült szenvedély*. Regény. Bp., 1896. — *Ilona királyné*. Tört. dráma. U. o., 1898. (Akadémiai jutalomban részesült.) — *Mátyás király élete és halála*. U. o., 1903. — *A régi magyar költészet remekei*. U. o., 1903. — *Tarasconi Tartarin*. Irta A. Daudet. Ford. U. o., 1903. — *Tíz millió év multa*. Irta C. Flammarion. Ford. U. o., 1903. — *A világ vége*. Irta C. Flammarion. Ford. U. o., 1903. — *Vörös lovag*. Indus tört. Karl May után. U. o., 1903. — *A világ története*. U. o., 1905. (5 köt.) — *Tulipánkert*. 48 nemzeti dal és magyar gondolat. U. o., 1906. — *A névtelen jegyző*. Szomorújáték. U. o., 1915. — *Csodaszép tündérmesék*. U. o., é. n. (Öt kiadást ért.) — *A magyar irodalom története a legrégibb időkől Kisfaludy Károlyig*. U. o., é. n. — *A magyar költészet remekei Kisfaludy Károlytól napjainkig*. U. o., é. n. — *Andersen meséi*. Átdolg. U. o., é. n. — *Bechstein regéi*. Átdolg. U. o., é. n. — *Grimm legszebb meséi*. U. o., é. n. — *Saingalli Casanova Jakab emlékiratai*. Ford. U. o., é. n. (2 köt.) — *A szerelem mámore*. Irta G. Ohnet. Ford. U. o., é. n. — *Betti néni*. Irta H. de Balzac. Ford. U. o., é. n. — *Othello*. Irta W. Shakespeare. Ford. (Fővárosi Színházak Műsora. 50.) U. o., é. n. — Sajtó alá rendezte Vörösmarty Mihály összes költői művei 1907. évi kiadását, átdolgozta magyarra a James-féle angol zsebszótárt.

FARKAS ROBERT, premontrei áldozópap, szül. Párkányban (Esztergom vm.) 1856 augusztus 1-én, megh. Kassán 1933 decemberében. Programmerkeztetése: *A világtörténelem etikája*. (Kassai gimn. ért. 1891.)

FERENCZI MIKLÓS dr., egyetemi főkönyvtáros, megh. Kolozsvárt 1933 december 30-án, 47 éves korában. Munkája: *Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája*. 1926—29. (Erdélyi Tud. Füzetek. 14., 18., 21., 31. sz.) Kolozsvár, 1928—31.

HADIK JÁNOS gr., v. b. t. t., v. belügyi államtitkár és közéleti miniszter, felsőházi tag, szül. Pálócon (Ung vm.) 1863 november 23 án, megh. Budapesten 1933 december 10 én. Mint parlamenti szónok és publicista egyaránt kitűnt. Több politikai és közgazdasági röpirat szerzője.

HÉJJA LAJOS, hírlapíró, megh. Budapesten 1934 január 14 én. Az Est-lapok b. munkatársa volt.

KOMLÓSY ARTUR (komlósi), az Orsz. Levéltár ny. fogalmazója, szül. Debrecenben 1874 október 24 én, megh. u. o. 1933 decemberében. Az 1890-es években több cikke jelent meg a debreceni és budapesti lapokban, köztük a *Debreceni Ellenőr* 1895 karácsonyi számában Nagy Imre életrajza eladdig ismeretlen adatok alapján.

LENKEI LAJOS, hírlapíró, a Ferenc József-r. lovagja, szül. Pécsen 1864-ben, megh. u. o. 1933 december 29-én. 1885-ben átvette a *Fünfkirchner Zeitung* szerkesztését, 1893-ban megalapította a *Pécsi Ujságot*, amelyet 1894-ben beolvasztott a *Pécsi Napló* c. napilapba, amelynek haláláig főszerkesztője

volt. Számos tárcát és útirajzot is írt. *Negyven év Pécis életéből* c. műve a kömün bukása után jelent meg.

MIKLÓS ANDOR, hírlapíró, szül. Budapesten 1880 ban, megh. u. o. 1933 december 2-án. Banktisztviselő volt, majd 1901 óta hírlapíró. Előbb a *M. Szó* munkatársa, majd a *P. Napló* közgazdasági rovatvezetője. 1910-ben megindította *Az Est* c. napilapot, amellyel új stílust hozott a magyar hírlap-irodalomba. Utóbb megszerezte hozzá a *Magyarország* és a *P. Napló* c. napilapokat. A halálakor megjelent nekrológok szerint ifjú korában kiadott egy verskötetet, talán álneven, mivel neve alatt semmiféle bibliográfiában s a M. N. Múzeum cédulakatalógusában sem szerepel.

MIKLÓS JENŐ, hírlapíró, szül. Nagyponyban 1878 április 26-án, megh. Budapesten 1934 január 14-én. A gimnáziumot Nyitrán elvégezvén, jogot hallgatott Budapesten, majd 1903-ban újságíró lett. Pályáját az *Egyetértés* nél kezdte, azután a *Világ*, *Erdekes Újság*, *Új Nemzedék* s végül a *Magyarság* kötelékében dolgozott. Versei és novellái az említett lapokon kívül az *Auróra*-ban, *A Hét*-ben, *Nyugat*-ban és a *Renaissance*-ban. Munkái: *Novellák*. Gyoma 1907. — *Este*. Elbeszélések. (Modern Könyvtár. 289—91.) Bp., 1914. — *A két boudoir*. (Modern Könyvtár. 398—400.) U. o., 1915. — *A piros mókus*. (A Magyarság könyvei. 1.) U. o., 1921. — *Madárka*. (A Regényírás Művészei: I.) U. o., 1922. — *Hetedhét országban*. U. o., (1929.) — Színművei: *Mókusok* (bem. a Kamaraszính.), *Hattyúdál* (bem. Nemz. Szính.), *A két Bolyai* (bemutatóra elfogadva u. o.).

MOLNÁR GÉZA, dr. phil., zenefőisk. tanár, volt egyet. m. tanár, szül. Budapesten 1872 szeptember 7-én, megh. u. o. 1933 december 19-én. Mint zene-kritikus és műbíró 1890 óta a *Főv. Lapok*, *A Hét*, *Orsz. Hírlap*, *P. Lloyd* kötelékében dolgozott. Munkái: *A magyar hangsor akusztikai világtításban*. Bp., 1900. — *Bevezető a zenetudományba*. (Athenaeum Kézi Könyvtára. 19.) U. o., 1901. — *A zene elmélete*. U. o., 1904. — *A faji elem a zenében*. U. o., 1908. — *Magyar táncok a XVI. századból*. U. o., 1907. — *A magyar föld zenéje*. U. o., 1909. — *Általános zenetörténet*. U. o., 1911—16. (2 köt.)

MOLNÁR MÓR, dr. jur., ügyvéd, szül. Szabadkán 1859-ben, megh. Budapesten 1934 január 18-án. A *Zombor és Vidéke* munkatársa volt.

PETRÓCZY ISTVÁN, min. tan., kir. tanfelügyelő, megh. Budapesten 1933 november 21-én, 66. évében. Főszerkesztője volt a *Néptanítók Lapjá*-nak.

REOTHY VLADIMIR (salánki), áll. polg. isk. igazgató, megh. Kispes-ten 1934 január 7-én, 61. évében. Glósz Ferencel számos magyar nyelv- és irodalmi tankönyvet írt a polg. iskolák számára.

RUBINSTEIN ZSIGMOND, a N. Wiener Tageblatt h. főszerkesztője, megh. Bécsben 1934 január 4-én. Évekig Budapesten élt, mint a *P. Lloyd* vezércikkírója.

SZABÓ ANNA ILONA, dr. phil., középisk. tanár, megh. Székesfehérvárt 1933 november 24-én, 29. évében. Munkája: *Szentiványi Mihály összes költeményei*. Bevezetéssel. Bp., 1930.

SZANTÓ ZSIGMOND, dr. phil., ny. gimn. tanár, szül. Esztergomban 1861 június 28-án, megh. Budapesten 1934 januárjában. Alkalmi beszédei, megemlékezései és irodalomtört. tanulmányai a vágújhelyi főreálisk. (1891, 1896) és a lugosi főgimn. (1899, 1901, 1903, 1907) értesítőiben. A *P. Hírlap* 1892-i

pályázatán *Egy országgyűlési képviselő* c. karcolatával díjat nyert. Munkája: *Bajza József*. Esztergom, 1884.

SZÉKACS BÉLA, dr. hírlapíró, szül. Békésen 1873 ban, megh. Budapesten 1934 januárjában. Egy ideig Párizsban élt, mint a *N. Freie Presse* tudósítója, majd a *P. Lloyd* b. munkatársa s végül a *N. Polit. Volksblatt* politikai rovatvezetője lett.

SZENTES ANZELM, dr. theol., ny. cisztercita perjel, szül. Zalaszentgróton 1857 április 7-én, megh. Zircen 1933 december 30-án. Több hittudományi tanulmányon és tankönyvön kívül néhány szentbeszéde is megjelent. Utóbbiak: *Egyházi beszéd... a zirci apátsági templom felszentelése alkalmából*. Veszprém, 1891. — *Egyházi beszéd... XIII. Leó pápa 50 éves püspöki jubileuma alkalmából*. U. o., 1893.

VASS BÉLA, ny. főgimn. tanár, szül. Szegeden 1872-ben, megh. Szombathelyen 1934 január 1-én. Színnyei tévesen tulajdonítja neki *A végekről* és *A nagykorósi nyelvjárás* c. füzeteket.

VENDE ERNŐ, ny. főreálisk. tanár, szül. Pápán 1861 november 28-án, megh. Budapesten 1933 november 23-án. Irodalomtörténeti cikkei az *Egyet. Phil. Közl., Figyelő, B. Hírlap* hasábjain s a balatonszentgyörgyi főgimn., valamint a pécsi főreálisk. értesítőiben. Munkái: *A beteg Henrik*. Hatmann v. Auetől és az *Armer Heinrich a világirodalomban*. Bp., 1893. — *Szemléltető képek a magyar irodalomtörténet tanításához*. U. o., 1904. — *Istránfi Pál: Volter és Grizeldis*. Bevezette és magyarázó jegyzetekkel kísérte. (Olesó Könyvtár. 1452—53.) U. o., 1907. — *A szavalás művészete*. Pécs, 1907. — *Rákóczi versek*. II. Rákóczi Ferencről szóló költemények. (M. Könyvtár. 462—63. sz.) Bp., é. n. 2

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933 december 9-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Tárgy: Bajza József: Bankó leánya nyugatmagyarországi horvát változata. — Kerecsényi Dezső: Humanizmusunk helyzetképe Mátyás után és Mohács előtt.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1933 december 9-én tartott választmányi üléséről.

Alszeghy Zsolt titkár jelenti a választmánynak, hogy Bleyer Jakab választmányi tag elhunyt. Ez alakalomból a családnak a választmány nevében részvétét fejezte ki.

Oberle József pénztáros jelenti, hogy a Társaság anyagi helyzete minden tekintetben megnyugtató.

Új könyvek.

Verses művek.

- Székely László: És a mi lelkünk nyughatatlan. Versek, Szombathely, 1934. 100 l.
- Lenkei Henrik: Utolsó roham. Versek, drámák. Két kötet. Bp. 1933. 302 l. Szöllősi Zsigmond könyvkereskedése.
- Gyökössy Endre: Ezüst furulya. Versek a magyar gyermekeknek. Bp. 1933. 160 l. Singer és Wolfner.
- Agyagfalvi Hegyi István: Isten csákánya alatt. Versek. Bp. 1933. 174 l. Fráter nyomda.
- Szathmáry István: Költemények. 1918—1933. Bp. 1933. 300 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Petri Mór: Magyar szonettek és egyéb versek. Második kiadás, Bp. 1934. 176 l. A szerző kiadása.
- Nagy Méda: Asszonyoknak üzenem. Bp. 1934. 54 l. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda.

Elbeszélő művek.

- Gulácsy Irén: A kállói kapitány. Regény. Két kötet. Bp. 1933. 292 és 326 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Zsigray Júlianna: Kristálymuzsika. Elbeszélések. Bp. 1933. 340 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Harsányi Zeolt: Szólalj, szólalj, virrasztó! Zrinyi, a költő életének regénye. Két kötet. Bp. 1933. 284 és 278 l. Singer és Wolfner kiadása.
- Gáspár Jenő: A világ orvosa. Regény. Bp. 1933. 440 l. Szent István-Társulat kiadása.
- Gáspár Jenő: Az arany páva. Regény. Két kötet. Bp. 1933. 570 l. Palladis-kiadás.
- Halmi Bódog: Novellák, tanulmányok. Bp. 1928. 128 l. A szerző kiadása.
- Kosztolányi Dezső: Bölcsőtől a koporsóig. Bp. 1933. 189 l. Nyugat-kiadás.
- Móra Ferenc: Egy cár, akit várnak és egyéb kiásvott riportok. Bp. 1933. 212 l. Genius.
- Tamás István: Egy talpalatnyi föld. Regény. Bp. 1933. 400 l. Genius.
- Tamási Aron: Abel az országban. Regény. Bp. 1933. 210 l.
- Somogyváry Gyula: Virágozik a mandula. Regény. Két kötet. Bp. 1933. 406 l. Singer és Wolfner.
- Károly Sándor: Láng. (Regény.) Arad, év és h. n. 314 l. Az Erdélyi Magyar Írói Rend kiadása.
- Ruszkabányai Elemér: ...élt 37 évet. Regény. Bp. 1933. 112 l.
- Ruszkabányai Elemér: Tűz van. Elbeszélések. Szeged. 1933. 110 l.
- Maróthy Jenő: Szeptembertől márciusig. Regény. Két kötet. Bp. 1933. Studium.
- Szilárd János: Első kalandom. Regény. Bp. 1934.
- Fóthy János: Narcissus tükre. Bp. 1934. 64 l.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Baros Gyula, Budapest I, Attila-utca 1
20.195. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Czakó Elemér dr.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis: Zoltanus Alszegehly. Moderator ephemeridis societatis: Julius Baros. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Josephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Vízota, Aladár Zlinszky. Sekretär: Zoltán Alszegehly. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Julius Baros. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XXIII. 1934.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1933. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellaneo. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.
Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXIII. Jahrgang. 1934.

Inhalt :

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1933 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

Deutscher Auszug folgt in einem der nächsten Hefte.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékozást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ara egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I, Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlijára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő.
Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Baros Gyula. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Oberle József. Ellenőr: Perényi József.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Baros Gyula, Budapest, X., Család-utca 17. 20.195. — K. M. Egyetemi Nyomda. Budapest, 1933. (F.: Czakó Elemér dr.)